V. ŘIHA — KAREL PŘIBIL

POVEST O SVATBI KRALJA JANA

V LJUBLJANI 1924

POVEST O SVATBI KRALJA JANA

(KNJIGA ZA MALE IN VELIKE OTROKE)

V ČEŠČINI SPISAL V. ŘÍHA
PREVEDEL KAREL PŘIBIL

V LJUBLJANI 1924

VSE PRAVICE PRIDRŽANE.

Natisnila in založila „Učiteljska tiskarna v Ljubljani".

Kako so se sešli gostje v gorski krčmi.

V ozkem klancu visoko v gorah je stala pod pečino med pritlikavjem čedna, majhna krčma. Po kolenčastih kosmatih vejah so se bliskale redí sipkega snega, zemlja je bila visoko zametena, a v beli prevleki so bili črno začrtani globoki saniki, polzki od poledice. Plot iz desek okoli dvorišča je izginil docela pod snegom, hlevi so bili podobni sneženim kupom, a pri vratih na dvorišče so ležale grmade blatnih grud na obeh straneh vhoda, izkidanega s ceste.

Krčmica je imela široko, lepo izrezljano pročelje, nad kamenitim vhodom se je zibal na rjastem drogu pločevinast lev, na pragu je stal nad pometenimi stopnicami krčmar v kratkem kožuščku, s kosmato kučmo, z rokami v žepu. Gledal je, kako se jarko solnce potaplja v rjavo, gosto meglo nad gorami, in je poslušal, kako zavija veter po planini za klancem in priganja iz doline težke sive oblake.

V daljini je nekdo zažvižgal in iz zametene goščave je prilezel čez nekaj hipov bradat lovec, ves bel od snega, s puško čez ramo, s peresom za klobukom, z rokami v tanki rokavnici z jazbečjimi parkeljčki. Z lakta mu je visel na jermenčku rjav lisjak z okrvavljenim smrčkom, dva žolta jazbečarja sta glasno bavkala pred

njim in sta se podila takoj proti krčmi. Lovcu je stala koča v dolini v visokem gozdu, ali rad se je popel včasih na vrh, da ga izpije vrček ali dva.

Soseda sta se pozdravila in sta stopila v vežo. Lovec je otepel visoke čižme ob prag, očistil se z metlico in obesil puško v veži na klin, da bi se mu ne orosila. Poleg nje je privezal lisjaka, potem je slekel kožušček in je stopil za krčmarjem v sobo. Bila je to velika izba iz jakega hrastovega tramovja z majhnimi okni. Po stenah je viselo rogovje, blizu okna je bila vzidana široka lončena peč, opasana s klopjo, ki so jo kurili iz veže, a kraj peči je še stalo kamenito ognjišče; nad njim je visel s stropa na verigi kotliček. Tam za ograjo so stali po policah vrčki, steklenice, čaše, za vrati pa je visela črna tablica, počečkana s kredo. Soseda sta izpraznila vsak svojo čašico slivovke, da si »privežeta dušo«, krčmar je priložil nekoliko polenc k ogenjčku na ognjišču in je na trínogo postavil kozico s klobasami in zeljem. Potem sta sedla oba za veliko hrastovo mizo, a jazbečarja sta skočila na klop pri peči. »Brza« je bila živa in okretna, vohala je proti ognjišču, iztegovala vrat in vlekla vase vonj klobas, »Skok« pa je bil zlovoljen, polizaval si je okrvavljeno dlako, zvijal se v klobko in včasih zacvilil od bolečine. Lovec si je natlačil pipico, pogledal proti zamrzlemu okencu in dejal:

»Dosti posla mi je dal ta razbojnik. Dva tedna sem ga lovil, preden sem ga ujel. Pa mudilo se mi je. Veter brije iz doline, pošten metež bo, niti domov si nisem upal, pa sem vesel, da sem prikobalil semle.«

Komaj je dogovoril, so lopnile oknice po oknih, da je bilo pravo čudo, da se ni razbilo steklo. Veter je zažvi-

žgal prek krova in se je oglasil v dimniku z zategnjenim, turobnim tuljenjem. In kakor ga je mikastil veter, tako je žalostno škripal zunaj na drogu pločevinasti lev. Krčmar je prižgal luč in jo vtaknil v železni čelesnik, potem pa je šel zapirat oknice. Lovec je nakrmil psa, postlal Skoku na gunju pri peči in ga je počohljal po glavi, potem pa je pazil na kozico in čakal. Krčmar se je vrnil kot snežnjak, otepal se v veži in dejal:

»Prav ste rekli, boter, strašna burja prihaja. Še za korak daleč ne vidiš. Psa sem moral zapreti v hlev k kravam, tako je zavijal — sam Bog ve, kako dolgo bo to trajalo. Že davno ni bilo takšnega nevremena. Kako bo neki tistim ljudem, ki so na potu preko gorovja.«

Med tem so bile klobase že pečene. Soseda sta sedla za mizo in uživala.

Ko sta se pokrepčala, je menil lovec: »Kdo bi pa bil v taki burji zunaj, vsak bi se bil premislil na pot! Seveda so ob cesti drogi v snegu, samo ko bi mogli do vas, tu bi že bili na varnem.«

Krčmar se je zasmejal:

»To pa rad verjamem, saj smo že imeli koline. V dimniku je dosti povojenine, v shrambi vise jetrnice in mesene klobase, sir s kuminom se je že tudi uležal in zelja sem nakisal takoj na jesen polno kad.«

Lovec je potegnil par dimov, potem pa je pohvalil soseda: »Kaj to, pri vas je vsega dosti, saj so vam pripeljali predvčeranjim piva, in kaj šele slivovka — vedno se je veselim.«

Krčmar je vstal, da poišče slivovke, toda jazbečarja sta vzdigovala smrček in zalajala. Lovec je zakričal nanju, pa zaman. Besno sta grebla po durih, kakor da sta

vohala tujca. Krčmar ju je odganjal, a lovec je menil: »Že ni drugače. Nekdo je zunaj. Psa me nikdar ne varata. Svetilnico prižgite, morava iti pogledat.«

Krčmarju se ni hotelo, no tedaj sta čula strel. S težavo sta odprla vrata. Čudo božje, da jih jima ni veter podrl. Metež jima je poganjal ledene snežinke v lice, vihar pa je prinašal iz doline vpitje, cingljanje kragulj-čkov, pokanje biča. Lovec je vzel puško in je dvakrat ustrelil, da se je zabliskalo v temi, krčmar je kriknil hlapčetu in dekli, naj bi odprla vrata na dvorišče, in iz vrtinca oblakov in snega so se pomolile konjske glave, gruča zasneženih ljudi.

Vrata so zaškripala in na dvorišče so zavile sani z ogromnim košem, pokrite z volčjimi in medvedjimi kožuhi. Za njimi so prihajali jezdeci, pešci, voziček, ki ga je vlekel mezeg, vse prezeblo in zasneženo. V luči svetilnice so se gnetli kožuhi, glave, roke. Dečki so kričali, izprezali konje, psi so bavkali. Krčmar je svetil in pozdravljal goste, potem pa jim je kazal pot skozi kuhinjo v sobo.

Lovec se je med tem vrnil v sobo, zapahnil vrata, si otrl dvocevko, napolnil iznova obe cevi, nasipal na ponvici smodnika in omotal kremenčka s predivom. Nato je zažvižgal jazbečarjema, ki sta se motala na dvorišču konjem med nogami, in sedel s pipico k peči, motreč skrivaj goste, ki so se usipali iz kuhinje v sobo.

Prva sta vstopila dva svetnika, tolsta gospoda rdečih lic v ogromnih, s kunovino podšitih kožuhih dopetačih, in kakor sta se iz njiju izmotavala, sta se jima videli zlati verižici okoli vratu. Eden od njiju je bil sivolas, dobrodušen starček z zaokroženo belo brado, drugi pa je

bil obrit. Nosil je veliko lasuljo in je bil tako premrl od mraza, da se je bal okreniti glavo. Za njima se je preril skozi duri žid v dolgem kaftanu, v ponošeni zimski suknji, z volneno ruto okoli glave, z dobro natrpano bisago preko ramena. Stisnil se je takoj v zapeček in se začel razmotavati. K svetnikoma je med tem pristopil suhoten upravnik v visokih čižmih z ostrogami, z bičem v rokah. Ko je odgrnil svoj gaban, ki je bil zapet z zlato zapono, se mu je videl zelen, z zlatom obšit frak, ob boku pa tenak meč. Pristopil je h gospodi. Njegov hlapče mu je snel plašč in kučmo, slekel mu kosmate rokavice, ponudil mu izvezeno čepico, gospod pa si je popravljal z rokami, polnimi prstanov, v mehke nabore nabrani naprsnik in zapestnike iz nežnih, belih čipk.

Nato so pricepetali v sobo ostali gostje: močan, plečat kovač v kratkem kožušku, rejena kovačica, vsa zamotana v rute, s košaro na laktu, za njo kmet v dolgi suknji in z uhljato kučmo na glavi, nato kmetica in končno star župnik v širokem kolobarju z veliko medeno sponko na grlu, z robcem preko ušes, s prijaznim, kakor suha hruška nabranim licem, ki so ga obrobljali dolgi, beli lasje pod širokokrajnim, mehkim klobukom. Za njim sta vstopila še dva kočijaža, prišel je še kak sluga. Drugi so med tem sedli za mize ali na klop pri peči, družinčad pa se je zbrala v kuhinji.

Krčmar se je okretno vrtel in prinašal, kar si je gospoda naročala. Takoj je ukazal vreči naročje drv na ognjišče, snel pleče iz dimnika, prinesel sodček piva iz kleti in ga načel, dekla je hitela iskat vrčke, pladnje, vse namizje, vsakovrstne stare nože in vilice, po skrinjah spravljene, izrezljane iz srnjakovih rogovil. Na ognjišču

so se pojavile sklede in ponve. Pekli so jetrnice in kuhali povojenino. Krčmar si je prinesel trirobat raženj. Dobro ga je natrl s salom in potem nabadal nanj tanke režnje mesa, kosce čebule in česna. Velel je malemu hlapcu, naj vrti, sam pa je tekal okoli ter povpraševal, obenem pa kričal nad deklo, naj bi postlala postelje za toliko gostov.

Svojo sobo je odstopil svetnikoma in upravniku, gospod župnik naj bi spal na pernicah v sobici na balkonu, kjer so nekdaj stanovali preužitkarji in kjer so sedaj spravljali pridelke — saj so morali tam kar hitro pospraviti lábrice, pobrati snopove maka in mete ter v peči dobro zakuriti — ostali pa so se morali zadovoljiti z leži-ščem na peči in v sobi na gunjih, na kožuhovini, na slami, kakor je baš naneslo. Niti na sebe in na lovca ni pozabil krčmar. Ukazal je hlapčetu, naj jima nanese kožuhovine v hlev na pograd, sam pa naj si postelje zraven na slami. Tako se je pehal, dokler ni bilo za vse preskrbljeno, stari lovec pa je med tem le sedel, kadil in gledal, kdo so novi gostje.

Dolgo so se nameščali, gospoda svetnika in gospod upravnik so zasipavali krčmarja z naročili, vmes pa so vabili gospoda župnika, naj bi prisedel k njim. Vsi pa so takoj utihnili, ko so jim prinesli večerjo, dobrega piva in slivovke, da se ogrejejo. Le žid v zapečku ni naročal ničesar, privlekel je iz bisage sira in kruha, potem pa je prosil čebule in žganja. Ko so se nasitili in napili, so se začeli ozirati po sobi, po slikah, očrnelih od dima in od muh, po orožju in po posodi na policah, potem pa so jeli vlačiti pipe iz žepa. Gospoda svetnika sta izvlekla vsak svojo lepo porcelanko, krasno poslikano, s srebrom okovano, gospod upravnik je odprl škatlico in iz nje se

je pojavila lepo okajena pipa iz morske pene, s krasno izrezljano podobo, kako lovec lovi zajca in pes priganja, s črnim kanišem, okrašenim z biseri. Kmet si je natrpal trebuhato belo lončenko, kovač pa privlekel iz žepa preprosto, a ogromno leseno lulo. Dobro jo je naphal, potem pa stopil k ognjišču po žerjavico in je dejal: »To je zima! Bogme, kdo bi si bil mislil kaj takega! Prava sreča, da smo prišli semle. Kakor da se zunaj vragovi ženijo!«

Lovec ni takoj odgovoril, šele čez nekaj časa je rekel: »Pa bo tudi trajalo! Če takole pri nas začne, potem teden dni ni dosti. In zadovoljni smo, če ne traja dalje!«

Vsi so ostrmeli pri teh besedah, končno pa je gospod upravnik izpregovoril: »Pa menda ne mislite, možakar, da bi hoteli ostati tako dolgo tukaj?!«

Lovec pa ni trenil z očesom, le tobak si je potlačil z mezincem:

»No, no, dragi gospod, še drugi ljudje so bili tule, pa so presedeli radi pri meni v gozdarni, če je bilo treba, tudi štirinajst dni; prav nič se jim ni hotelo v to pasje vreme, pa še Bog, če smo imeli kos kruha!«

Zopet so vsi umolknili, krčmar pa se je bal, da bi fini gospod ne bil užaljen, pa je začel kramljati, kako velika čast ga je doletela, kako zna gostiti tudi odlično gospodo, naj bi si samo odpočinili, saj jim ne bode hudega.

Pa se mu je vpletel kmet: »Eh kaj, saj nam ne dajete zastonj in midva z botrom kovačem plačava kakor kdorkoli! Sedaj so druge šege; gospod ali ne, če le plača, a vsi smo veseli, da vas imamo, da smo pri vas na gorkem in varnem in nam ni treba zmrzovati na cesti. Biti pa

moramo čez teden dni v kraljevskem mestu, tam nas že čakajo, in to je zlo!«

O tem so bili vsi enih misli. Vsi so se oglašali, da morajo še ta teden proč v glavno mesto. Lovec ni črhnil besede, zažvižgal je Brzi, ki je kolovratila pod mizami ter iskala kosti, potem pa je zagodrnjal kakor sam zase: »Tole? Teden dni bo malo! Hvaležen bom Bogu, če pridem čez teden dni domov! Ni še človeka, ki bi mogel kljubovati takšnemu neurju!«

Vsi so bili presenečeni in so umolknili. Čez nekaj časa so se vsi odpravljali spat. Razšli so se po sobah, in šele tedaj, ko so že vsi legli k počitku, sta odšla krčmar in lovec v hlev, kjer sta ugasnila svetilnico in se zavila v kožuhe. Krave so že polegle in prežvekovale v temi, konji so bili nemirni v tujem hlevu, pulili so seno, puhali in topotali s kopiti. Lovec je vzel odejo, ogrnil z njo jazbečarja na pogradu pri nogah, potem pa se je sam zleknil in menil: »Boter, bo vsaj nekaj dobička! Ti ne pojdejo tako hitro odtod!«

Krčmar nekaj hipov ni odgovoril, le zavijal se je; šele, ko se je prekrižal pred spanjem, je rekel: »Kajpada, kajpada! Sam Bog daj, da bi trajalo!«

In zares, drugo jutro je bil grozen metež. Komaj sta se pririla iz hleva v sobo. Nič ni bilo drugače, zapihala je huda burja, kakršna je kaj navadna v tistih gorah ob zimskem času. Od ranega jutra je znašal krčmar vse, kar je premogel dobrega v hiši. Cvrl je jajca, kuhal prežganko med tem, ko so se zbirali gospoda in drugi popotniki v sobi.

Tako so sedeli nekaj časa vsak zase in se spogledavali, dokler ni kovač pograbil svojega vrčka, pokimal

ženi in stopil k lovcu. »Ne zamerite!« mu napije. »Na dobro zdravje, gospod gozdar! Prav tako se mi zdi, da si bova delala nekaj časa tovarištvo.«

Lovcu je bilo drago, da je našel društvo. Rad se je pomenkoval, in ko mu je kovač pobožal Brzo in je povrh tega še ponudil Skoku kožo jetrnice, tedaj ga je obšla dobra volja pa je začel na dolgo in široko hvaliti svoja psa in vse njuno pleme nazaj do petega kolena. Kovačica — bila je zdrava in okretna žena — se je med tem spravila k ognjišču, pa je tu naložila par polenc, tam zalivala pečenko z mastjo ali primeknila malo začimbe. Krčmar niti sam ni vedel kako, pa je že imela vse v rokah, prigovarjala v kuhinji dekli, kako umiva posodo in namizje, delila je jedi na pladnje, pregledovala čumnato, in ko je hotel naš krčmar malo pomagati, ga je potrepljala ljubeznivo po rami in rekla: »Lepo Vas prosim, moški pa kuhinja! Skrbite rajši za klet in za hlev, jaz si pa že nekako pomorem.«

Krčmar je bil vesel, da ima tako izdatno pomočnico. Vse ji je prepustil: kurjavo, kuho, skrb za goste, sam pa se je dobro omotal in je šel pogledat, kaj poreče vreme. Ko se je vrnil, ni bil žalosten, toda žalostnega se je delal. V tem času je kovačica uredila vse. Pridno je gonila hlapčiča in deklo v klet, v hlev, kakor je bilo potrebno, in beležila na vrata vsakomur ves potrošek, vse, kar je snedel in popil od včerajšnjega dne. Krčmar je poročal, da je zlo, da ni misliti na pot, dokler ne potegne jug, ker je ves žleb do vrha zagrnjen s snegom. Vsi so se jezili, le lovec je ostal ravnodušen. Šel je k mizi in rekel: »Že nič ne pomaga. Tukaj ostanemo, kaj bi se drug drugega izogibali! Jaz sem tukajšnji lovec, tale je tukajšnji krč-

mar in to sta moja psička jazbečarja. Ne preostaja nam drugo, nego da sedimo vkupe, dokler ne mine nevreme. Spoštovana gospoda se ne bo spotikala nad našo družbo.«

Gospod upravnik si je nataknil naočnike in motril lovca. Malo je zakašljal, potem pa rekel, da rad sprejema povabilo, toda mudi se mu po važnih opravkih v mesto. Nato sta se oglasila oba svetnika, da se tudi njima žuri v prestolnico, in takisto so trdili tudi vsi drugi. Še žid se jim je pridružil pa je tarnal, koliko bo škode, čeprav upa, da si gospoda med tem vsaj nekaj izberejo od njegove robe, ki je izvrstna, najboljša na svetu.

Končno se je oglasil kovač in rekel: »Meni se zdi, gospoda, da imamo vsi le eno v mislih, pa je škoda, da se tako dolgo obotavljamo povedati: vsi potujemo k svatbi našega kralja — vsi bi bili radi zraven.«

Vsi so se malo spogledali, potem pa glasno priznali, da je pogodil. Kovač je hotel še nekaj ziniti, toda kovačica je prinesla lonec godlje, ki se je kar kadila. Gospod upravnik je sedel prvi za mizo, pridružili so se mu z ene strani gospoda svetnika, z druge pa gospod župnik; potem pa so prisedli lovec in njemu nasproti kovač, nato kmet s kmetico, naposled še krčmar in žid, ki je v tem času porazložil na klopi pri zidu svojo kramo in venomer hitel, da ni lačen, da ima še dosti kruha in sira, da kosi samo gospodi na ljubo.

Gospod župnik je molil, drugi so se prekriževali, potem so se lotili jela, a krčmar se je opravičeval:

»Gospoda, težka je, pa ni drugače! Kar imam, to dam, ampak zdržimo lahko dosti dolgo, pa tudi mesec dni ne bo sile za hrano; toda le vse po vrsti kakor gosi na pašo. Če je red povojenini, tako povojenini, če pa pride

sir na vrsto, tako po siru, pa si že nekako pomoremo. Bodite zadovoljni z malim!«

Kovačica je dotlej vsem podelila, pa tudi nase ni pozabila. »Ko bi Bog dal, da bi bilo le vedno tako —« je menila — »a če je mogel jesti kralj dvajset let še slabejše stvari, morejo tudi gospoda.«

Vsi so se začudili njenim besedam, no odgovorili pa niso, le jedli so, in končno jih je bila sama hvala.

Ko so se dobro najedli okusnih pečenih jetrnic in krvavic, izredno slastnega kislega zelja, kuhanega krompirja, posutega z nastrganim sirom — kovač je snedel še nekoliko rebrc, si odrezal kos slanine in grozen krajec kruha, češ, da bo krmil psička — je prinesel gostilničar vrčke belega vina in banjčico žganja. Prižgali so si pipe in se začeli pomenkovati. Po malem se jim je vračala dobra volja, ko je zunaj razsajal vihar, da so se tresla okenca, in ko je v sobi izpuhtevala peč ugodno toploto.

Gospod upravnik se je tako ponižal, da je milostljivo pripovedoval, kako je sprejel povabilo na svatbo, kako ga tam v glavnem mestu pričakujejo. Za njim sta se oglasila gospoda svetnika, kazala vsak svoje veliko pismo, zapečačeno z zlatim voskom. Na svilenih motvozih je visel kraljevski pečat v leseni škatlici, a pisava teh pisem na gladki koženici je bila kakor slikana. Slavna in modra gospoda so bili naprošeni, naj bi gotovo prišli.

Vsi so občudovali te spise in jih spoštljivo prebirali. Kovač pa je malo pobrskal v žepu, izvlekel pisemce — malo je že bilo zmečkano in sajasto — in rekel: »Glejte, milostivi gospod, jaz nimam nikakršnega slavnostnega pisanja, pa vendar mislim, da je Janček priden deček in da bo mene in moje stare vesel.«

Gospod upravnik si je nateknil naočnike in čital na belem:

»Dragi atek! Stotisočkrat Vas pozdravljam in poljubljam, pa tudi mamo, in upam, da Vaju najde to pismo v dobrem zdravju. Sedaj sem pa postal v resnici kralj. Svatba bo. Pridita semle k meni, da Vama bo dobro do smrti.

Vaš do smrti hvaležni
kralj Jan.«

Ko je gospod upravnik prebral to pisemce, je prebledel. Začel si je gladiti in ravnati naprsnik, potem je izvlekel z zlatom okovano tobačnico iz želvovine z majhnimi sličicami, ki so predstavljale koncert: mlado dekle igra na harfo, mladenič jo spremlja na klavirju, okoli pa sede stari gospodje v fraku in gospe v krinolinah z nojevimi peresi v naprašenih laseh. — Zamišljeno je potrepljal po pokrovu, potem je tobačnico odprl in oblak vonjave se je usul iz mehkega rjavega tobaka.

Ponudil je najprej kovaču, naj si vzame ščepec, potem kovačici, ki se je zasmejala ter se doteknila tobaka s kratkimi, rdečimi prsti; in ko so se poslužili tudi župnik in gospoda svetnika, si je sam dobro natrcal nos, potem pa privlekel iz žepa velik robec iz turške svile. Skrbno si je obrisal usta, nato je vstal in izpregovoril: »Slavni zbor! Kot najpokornejši podložnik naše kraljevske milosti, kralja Jana, ki sem trideset let opravljal pod najjasnejšimi gospodarji zvesto in pošteno svojo službo, se usojam v najponižnejši podaniški pokornosti pozdraviti v naši sredini blaženega gospoda očeta in nič manj blaženo gospo mater našega vzvišenega gospodarja, ki mu naj podeli dobri Bog dolgo zdravje, močno vladanje in nekaljeno srečo za mnogo in mnogo let in mu blagoslovi svatbo! V ta namen si dovoljujem izreči svojo najponižneišo napitnico, s katero gotovo vsi soglašate.«

Gospoda svetnika sta takoj pri začetku govora vstala in trčila z gospodom upravnikom. Drugi so čudoma poslušali, kmetica se je križala, kovač se je hudo potil in si brisal čelo, kovačica se je jokala od veselja in si brisala s predpasnikom oči. Končno je vzdignil gospod župnik svoj vrček in nazdravil: »Torej trčimo, moji dragi! Kralj Jan naj živi!«

Vsi so skočili na noge in zavriskali, da se je soba tresla, psička sta bavkala, kovač pa je vesel krožil po sobi, zahvaljeval se na vse strani in vsakemu pravil, kako priden dečko je njegov sinček, kako misli na svoje stare roditelje.

Ko je krčmar izpraznil svojo čašo, je takoj izginil. Nenadoma pa se je vrnil z veliko košaro zaprašenih, zamazanih, s pajčevino prepredenih steklenic, a za njim je vlačil hlapčič še drug jerbas. Potem je skočil z deklo k vzidani omari in je pobral iz nje vso starinsko krasno posodo ter jo postavil na mizo. »Gospoda,« je rekel, »pred leti, ko je še gospodaril moj oče, so prinesli semkaj viteza. Zelo je bil bolan. Imel je s seboj krasnih stvari, zraven pa še imenitnega vina iz holandske zemlje. Dolgo je trpel, pa je tudi tukaj umrl in nam zapustil vse, kar je imel s seboj. Tam gori v dolinici leži, tudi križ smo mu postavili. To vino pa smo vedno čuvali za pravo priliko, zdaj ga pa popijemo na zdravje našega kralja.«

Točili so zlato vino v velike, široke steklene čaše z barvanimi grbi. Vzajemno so si nazdravljali, kadili in se pomenkovali. Kovača so posadili na prvo mesto, lovec je

pravil smešne in resne. Kovačica ni hotela drugače, poskrbela je za večerjo. Jedli so, pili, se gostili, zvečer so že prepevali in drug drugega objemali.

Dolgo je to trajalo, preden so se spravili k počitku. Drugega dne so se pozno zdramili, pa so že vsi bili kakor ena sama rodbina. Veter pa ni ponehaval, komaj je bilo mogoče priti do hleva. Nič ni bilo drugače: gospod ali sluga, vsi so morali po vrsti kidati gaz skozi zamete.

Tako so se čez dan zabavali; ko so se pa na večer porazmestili okoli peči, je menil krčmar: »Spoštovana gospoda! Ne zamerite, ali mislim, da lahko ostanete še par dni tukaj, preden vam bo mogoče oditi. In tako se mi zdi: ker je takšno nevreme in ker ste tukaj vsi, katerih čakajo, bodo s slavnostjo odlašali, dokler vas ne bo. Vsak od vas pa gotovo kaj ve o našem kralju — saj vem tudi jaz nekaj povedati o njem — kar bi radi čuli, da nam mine čas. Tako bi torej mislil, naj bi po vrsti začeli pripovedovati, kar vemo, da bo vsem na veselje in za kratek čas.«

Vsi so se ujemali s predlogom. Ko je zunaj vihar drmal stene gorske krčme in je izbo ogreval topel ogenj v peči, ob tistih turobnih večerih so popotniki drug za drugim pripovedovali dogodke iz življenja kralja Jana. Vaš vdani letopisec, ki je tudi tja zablodil, je sedel s Skokom na krilu v zapečku in kadil, pa vam je čul in zapisal vse tiste čudne, prečudne zgodbice in vam jih sedaj poklanja, da jih čitate.

Kovačeva pripovedka.

Po dobri večerji je natočil krčmar v visoke čaše zelenega vina, pa so posedli, kamor je kdo hotel; le kovača in kovačico so silili, naj bi sedla za mizo na mehka, z usnjem prevlečena stola.

Kovač se je branil. Kar živi, je sedel le na trdem in do takšne časti mu ni. Sedel je k peči na klop, natlačil si pipo, pritisnil tobak z železnim žebljem, priložil žerjavice in začel pušiti kakor vigenj. Gospod župnik ga je naprosil, naj bi začel, ker kralja najbolj pozna in bi torej znal več od vseh o njem povedati. Ta čast je kovaču prijala, odpuhnil je dim, pobožal ženo po roki in začel:

»Ljudje božji, kaj bi vam naj povedal? — Ko sem jemal tole svojo staro, sva se imela rada, okroglega pa ni bilo mnogo. Par grošev sem si izposodil, pa sem si uredil kovačnico. Naša kočica je bila zala kakor gajbica, pod kapom je imela lopo s klopico, pri cesti vrtič, prava radost očem. Pa se je tudi žena trudila zanjo. V sobici je bilo vsak dan tako čisto kakor o Božiču, v ogradu je bilo zelenjadi od pomladi do zime, reseda, nageljčki, rože so dehtele preko glogove meje. Moja Ančka, to vam je gospodinja — saj še danes vidite, da je okretna kakor siničica.«

Kakor da bi se hudovala na moža, ga je kovačica plesknila po roki, kovač pa se je le smejal.

»Kaj je to hasnilo, ko je bil na dolnjem koncu pri krčmi star kovač, ki je imel vse opravilo, jaz pa nobenega. Tako je bil matór in nadložen, da je komaj držal kladivo v rokah, a vozniki so bili nanj navajeni, vsi so hodili le k njemu; za mene se nihče še zmenil ni. Ko so

prišli davki, obresti, sem bil hitro pri kraju. Nisem vedel, kaj bi počel, pa sem se zaklel, da bi se zapisal magari vragu, samo ko bi mi prinesel denarja.

Tu se ti stvori pred menoj suhljasto človeče v črni suknji na škrice, bled, z očmi kakor žerjavica, z jezikom kakor britva, pa mi blebeče, čemu bi se naj pehal. Denarcev bo ko trave, samo naj mu podpišem listek, da sme po sedmih letih priti pome. Ni mi bilo prav po volji, a sila kola lomi. Načečkal sem mu na tisti listič tri križce. Hudo se je namrgodil, da ne znam pisati, toda popustil je in mi naštel pri tej priči tolarjev, da jih je bilo veselje gledati.

Skrbi so minile, in kakor da je bilo zagovorjeno, je prihajal od tistih dob voznik za voznikom. Najel sem si pomagača in toliko, da sva zmagovala. Kmalu nato se nama je porodil deček, jak, čokat. Lepo ga je bilo videti. Žena ga je čuvala kakor oko v glavi.

Nekega popoldne sedi z njim na vrtu, bilo je to o žetvi. Tu ti prihajata iz vasi dva popotnika, prvi čokat, bel kakor mleko, s plešo, drugi pa slok, krasen mož, dolgih las in velikih oči kakor zvezde. Gledal sem ju od nakovala, kako sta obstala pri plotu in prosila, da bi si smela malo odpočiniti. V vasi so imeli na vse roke dosti dela, kako bi spravili žito pod streho, povsod so ju zato odpravljali. Žena ju je poklicala, posadila je Jančka v travo in skočila domov po kapljo mleka in po kolače. Stopil sem k njima, da pozdravim gosta, a mlajši je držal Jančka v naročju in ga božal, a dečko se je pritiskal k njemu, kakor bi ga poznal izdavna, pa mu je ovijal ročico okoli vratu. Ko se je žena vrnila, je pogladil gost dete po laskih in rekel: »Sinko moj dragi, bodi mi

zdrav in jak, vse življenje bodi priden, veselje staršem in ljudem!«

Srce se mi je topilo, ko je to tako lepo izpregovoril, pa smo sedli, jedli, menili sé o svetu, dokler ni solnce zatonilo za gore. Vabil sem ju, naj bi prenočila pri nas, ona pa sta le hitela, da jima je še daleč hoditi, nato sta vstala, in ko sta jemala slovo, sta se opravičevala, da nimata denarjev, toda če imam kako željo, mi jo rada izpolnita. Mislim si sam pri sebi: Oj popotnika, kaj bi mi mogla dati! pa rečem za šalo: »Gost v hišo, Bog v hišo, vsakogar rad sprejmem. Mimo naše hiše pa hodi grozno mnogo postopačev; to se ti valja po klopi v lopi in ti jemlje hruške na vrtu. Ko bi Bog dal, da bi vsi ti negodniki obtičali na hruški in da bi se vsi ti lenuhi prilepili h klopi!«

Starejši popotnik se je namrgodil in se mi grozil s prstom, mlajši pa se je nasmehnil, poljubil Jančka in rekel: »Naj bo, pa imej, kar si želiš! Toda tvoj sin si izbere boljši del.«

Bilo mi je čudno pri srcu, ko je to tako resno povedal, toda oba sta že bila onkraj laza in sta odhajala po cesti v večernem somraku. Gledam za njima. Kaj vidim: kakor se oddaljujeta po cesti, tako polje žari od njiju vse do neba. Žena je pritisnila Jančka k srcu, jaz pa sem si mislil: Bog si ga vedi, kaj je to bilo, mogoče da nam bo to hodilo še v prid!

Pa sem se spomnil tistega suhljatega možička in njegovega lističa in hudo se mi je storilo pri srcu.

Čas je mineval. Janček je rastel kakor konoplja, shodil je, motil se pod lopo in na vrtu. Nekega dne proti večeru dodelavam v kovačnici. Tu ti prileti Janček, naj bi

šel domov, mamice ni, nekdo me čaka, da me povede s seboj. To ni bilo nič čudnega, vsak hip so pošiljali pome z dvora, toda tako sem se zdrznil, da se mi je zameglilo pred očmi.

Skočim domov. Tu ti stoji na vrtu tisti črni možicelj, posega na drevo in hrusta hruške. Ko me je zagledal, se je začel hahljati. Izvlekel je listič, češ, naj grem z njim, da je že čas. Jaz nato, da imam dosti denarcev, da mu rad plačam z obrestmi vred, on pa gode le eno: to ni nič, to ni nič, kar sem podpisal, to velja, da moram z njim in to takoj. Kakor da mi je rinil nož v srce. Prosim, prilagam, vse zaman. Kaj mi je bilo storiti? Rekel sem mu, da stopim v kočo po slovo. Peljal sem Jančka v sobo, opominjal ga, naj posluša mamico, in ko sem ga poljubljal, se mi je trgalo srce. Pa vzamem suknjo in palico, stopim na vrt, iščem zlodeja, pa nikogar ne vidim. Tu ti čujem neko javkanje, možicelj čepi na hruški, trese se kakor trepetljika in prosi, naj mu pomorem z drevesa, sam da ne more, ker ga vse bode.

Pa mu pravim: »Sam si zlezel gori, sam zlezeš doli, to pa le kar hitro, preden se vrne žena domov, da ne bo krika in vika!«

On pa reče nato, da ne more. Tedaj se mi je zasvetilo v glavi. Spomnil sem se onih popotnikov in takoj mi je bilo srce na mestu:

»Tako, da ne moreš? Počakaj, jaz ti bom pomagal, zapeljivec peklenski!« in koder ga oplazim, tod ga oplazim in ti ga mlatim, da so treske letele. Ko mu je bilo dosti, sem zavpil nanj: »In zdaj listek sem, če ne, začnem iznova!«

Vrgel mi je listič, in ko se mi je zaklel, da se mi več ne prikaže, sem ga še nategnil za slovo; potem sem ga pa izpustil, pa jo je udrl po cesti kakor zajec.

Od te dobe smo živeli kakor v raju. Jan je rastel kakor kopriva, vse nam je šlo po volji. Toda nekega jesenskega dne sem šel na dvor. Gosposki konji so imeli smrkavost, vetrno je bilo, strašna ploha se je ulila. Zvečer sem stekel domov ves upehan. Niti večerja mi ni dišala. Pa pravim: »Žena, meni nekako ni dobro, bode me v plečih.«

Žena mi je skuhala lipov čaj; dobro sem se izpotil, toda zaman. Drugega dne sem bil kakor v ognju, še geniti se nisem mogel, roke so mi bile svinčene, bilo je zlo. Tako sem se nekoliko dni opotekal, kakor da nisem živ. Nisem mogel ne jesti ne piti, žena se je jokala, sosedje so prihajali k meni po slovo. — Bili so pa lepi večeri kakor poleti, pa velim, naj mi preko noči porinejo postelj k okencu. Pošljem ženo spat in ogledujem zvezde. Zelo težko mi je bilo, da bi se ločil od tega sveta. Gledal sem skozi okence na izrezljane sošice, na krešo, ki je docvitala blizu kolarnice, in dalje čez polje in vso pokrajino. Nenadoma vidim v megli kočijo. Tiho je priletela kakor senca, iz nje pa je stopila krasno opravljena žena in se je prizibala med sošicami vse do okenca, bleda ko smrt, s hudobnimi očmi. Pritisnila se je k odprtemu oknu, tenke, žolte ustne se ji niso še razmeknile ne, pa je rekla: »Moj dragi, dobro je, da jemlješ slovo, saj je že čas!«

Stisnilo mi je prsi kakor obroč, kakor da sem imel na rebrih nakovalo, in srce mi je buhalo kakor kladivo. Huda žena je neprestano šepetala, vse niže je klonila

skozi okno na mene, dokler ni sedla na klop pa gledala name. Kar kurji pot me je polival. Dokler je stala, se je nisem mogel ubraniti, komaj pa je sedla na klop, mi je bilo nekako laglje. Mogel sem gibati roke, v prsih mi je odleglo, polagoma sem vstajal in se zavijal v kožuh, pa pravim že z drugim glasom: »Kdo pa si in kaj hočeš?«

A ona se smeje in šepeče: »Smrt sem, po tebe sem prišla, čas je.«

Pa sem ti vstal mahoma kakor nič, in srce mi je bilo voljno. Stopim na prag, a ljuba Smrt sedi kakor prilepljena, nič več se ne smeje. Začel sem jo goniti: naj se pobere, ker imam še dovolj časa, ona pa je kar začela moledovati, da bi rada šla, samo da ne ve kako, ker se ne more geniti s klopi.

Zopet sem se spomnil tistih popotnikov, pa sem se zasmejal: »Glej, glej, botra, ali je tudi tebe ukanilo? Kaj pa, ko bi jaz sedaj ne hotel?«

Ljudje božji, to vam je bil jok in stok! Težko je povedati, kako se je zvijala, kako je prosila in javkala, da bo brez nje vsega konec, da to ne more biti. Obetala mi je gore in doline.

Pustil sem jo takole nekaj časa, dokler je le še malo dihala. Potem pa pravim: »Vidiš, moja draga, z menoj ne opraviš kar tako, pa zaradi milosti božje te izpustim, če se mi zakolneš, da dotlej ne prideš pome, dokler te sam ne pozovem.«

Draga Smrt mi je skoro poljubila roko od veselja in komaj sem jo izpustil, že je izginila kakor para s kočijo vred, pa še do danes nisem dognal, kam se je tako na naglem izgubila.

Vrnil sem se v izbico, zavil se v pernice in ležal do belega dne. Zdramim se, pogledam, zunaj stoji voznik, trka na okno — treba podkovati konja. Lepo sem se oblekel, naphal si pipico in hajdi v kovačnico dramit dečke in razpihovat ogenj. Žena je skoro omedlela, ko se je vrnila s travo: sinoči sem še ležal na smrtni postelji, a zjutraj že stojim pri nakovalu.

Tako sva se od samega veselja objemala in jokala, da se je vse tako dobro izteklo, pa sva spet srečno živela in naš ljubi Janček je rastel kakor prot.

Za delo pa ni bil. Najrajši je takole sviral na piščal, hodil na pašo, pa le bolj samoval. Nič se ni pečal z dečki, vedno je bil nekam zamišljen, vedno me je izpraševal tako, da je prekašalo mojo pamet. To mi je že presedalo, da tako malo mara za rokodelstvo, toda mati je vselej izprosila, da je smel rajši s konji na pašo, pa da mu ni bilo treba na delo.

Nekega večera stojim pred kovačnico, gospod grof se pelje baš mimo mene. Imel je dva lepa vranca, vsaka žilica jima je kar tako igrala, težko ju je bilo ustavljati v diru. Ko tako tečeta mimo nas — bili so tam na cesti kupi prodca, ki so se belili v somraku — se mahoma splašita, iztrgata gospodu grofu vajeti iz roke in dirjata kakor veter. Ljudje božji, si mislim, nič dobrega ne bode! Za nami je par sežnjev globok rob do reke, ob cesti stoje jagnedi; toda tam doli, kjer zavija cesta proti vasi, tam ju ne reši noben angel varuh. Le toliko sem pomislil, tu ti skoči Janček — gnal je konja na pašo — naravnost na cesto proti kočiji. Še zavpiti nisem utegnil nanj, tako sem se ustrašil. Že sem se poslavljal v duhu od njega, on ti pa zgrabi priročnega konja in ga potegne. Vse se je zavilo

v oblak prahu, toda kočija je obstala in gospod grof je ostal cel. Zelo se nam je zahvaljeval, Jančku pa je dal dva nova tolarja.

Mislil sem si: Sinko moj, dosti si jak, čas je za delo, in takoj drugi dan sem ga postavil k nakovalu. Pa komaj je prijel kladivo in ga zavihtel na podkovo, nama je odletel kos nakovala, kladivo pa na drugo stran, toporišče je bilo prelomljeno. Jančka je polila rdečica, jecljal je, da ni hotel tako, da bo zanaprej pazil. Še toliko časa nisem imel, da bi ga pošteno ozmerjal, pa že pride kmet, naj mu podkujem zločestega konja. Konj se ni dal privezati, tako je bil divji, jaz pa pravim za šalo: »Janček, primi ga, ko si tako jak.«

Moj Janček ga prime, mu privzdigne nogo in pravi: »Le kujte, atek, jaz ga že držim.« Pa ga je nekako odkritosrčno stisnil, in nenadoma se konj poslovi od tega sveta ter iztegne vse štiri.

Nič nisem rekel, konjiča sem moral plačati, no Jančka sem popeljal v kamrico, pa mu pravim: »Jan, tako pa ne pojde! Ti bi mi ugonobil vso kovačnico. Dosti si jak, brez denarja te tudi ne pustim od hiše, toda zdaj moraš po svetu iskat si sreče, mi smo zate preveč preprosti.«

Moj Jan se je jokal, jaz pa nisem odnehal, moral je na popotovanje. Mislil sem si, da že drugi opravijo z njim. Ko se vrne, bode drugačen. Drugega dne ga je mati opremila za pot, mnogo je bilo joka in stoka, dobro pa je le bilo. In tako je šel naš dragi Jan po svetu. Nič več ga nismo videli, šele sedaj sem dobil od njega tole milo pisemce.

Povest matere kovačice.

Kovačica je rada poslušala, ko je kovač pripovedoval — saj je to že tolikokrat čula, a vedno ji je ugajalo — vse, samo konec ne.

»Saj nisi ti to bil,« pravi, »Janček sam je hotel iti po svetu za srečo. Ah, kako dobro dete je to bilo, ko sem ga še pestovala! Nikomur ni storil nič žalega, vedno se je igral sam in tako ljubezniv je bil! Kar gledala sem, kako je bil dobrega srca, še svojo suknjo bi bil razdelil med druge. Ko je bil še majhno dete, že tedaj se je vedno držal mojega krila. Nikamor ni maral, še z vrstniki se ni hotel igrati, da sem končno pomislila — Bog mi grehe odpusti — če se nemara ni sprl s pametjo.

Tako ti ga pošljem nekoč na polje k težakinjam z mlekom. Moje drago dete hodi po gozdiču, pa vidi tam mravlje, kako se trudijo in pehajo, kako si znašajo iverje in kako si grade mravljišče. Sede k njim, jih opazuje nekaj časa, vidi, kako se trudijo in hite z delom, pa se mu silno smilijo. Takoj mu šine v glavo, kako so žejne pri težkem opravilu in tako — na nič ni mislil, samo na tiste uboge živalce — jim je izlil vse tisto mleko v gnezdo, češ, piti se jim hoče. In nič nisem vedela o tem; šele ko so prišle težakinje domov, so se pritoževale, da jim je prinesel prazno labrico in da je nekaj žlobudral o mravljicah. Hotela sem se nanj hudovati, toda zaman: tako mil je bil in nedolžen, sama sem videla, kako je plakal, ko sem mu rekla, da je ugonobil mravljince in da je pustil težakinje gladne. Mislim si: to te bo izpametovalo, toda zaman.

Nekaj dni pozneje gre spet na polje k ženjcem. Nese jim graha za kosilo, dobro je bil zabeljen; a ko tako zavije čez mostič, čuje, kako regečejo žabe nanj iz struge rah, rah, rah. Kakor mi je potem povedal, je obstal in dolgo preudarjal; a ko so le venomer klicale, da hočejo graha, so se mu zopet smilile. Dal jim je torej ves grah, a med gladnimi ženjci je bil potem strašen dirindaj.

Tako je bilo vedno težko kaj početi z njim. Že si ga nisem upala nikamor več samega pustiti, tak majhen modrijan je bil. In tako še pomnim, kako je šel nekoč z menoj v sosednjo cerkev na božjo pot. Krasno je pridigal tisti tuji gospod, z vsemi grešniki je obračunal, vsi bodo morali v pekel na večni ogenj, če se ne izpokore. Moj ubožec je stal poleg mene. Venomer je gledal na oltar — tam je stal sveti Sebastijan, mučenik, ves posut s strelicami. Mahoma pa se spusti v strašen jok, in le ven, le ven. Prosim ga, mirim, ponujam mu cukrčke, on pa le tarna in toži in sili ven. Tam na pokopališču me je jecljaje vprašal, zakaj ga tisti gospod z lece tako strašno ošteva, saj ni ničesar zagrešil, saj bo vse priznal in poprosil bo vse odpuščanja, samo da bi se mu tako ne grozil, in zakaj neki tam tako grozno mučijo ljudi, da teče kri z njih. In odsihdob mu nisem smela cerkve niti omeniti.

Ko je porastel, je hodil s konji na nočno pašo. Dečki so gonili mimo kovačnice, prepevali in razgrajali. Jan pa je hodil rajši sam za njimi. Na paši je legel k ognju. Ni kadil, ni pil slivovke, le par pečenih krompirjev si je vzel, potem pa je ležal in premišljeval. Vsi so se mu rogali, da dekleta še pogledati noče. In če je bil doma, je takole sedel na vrtu ali pa je karkoli popravljal, vre-

zaval rožice v deščico in obiral sadje. Vedno je bil tako zamišljen. Bilo mi ga je žal, če ga je moj stari ošteval, naj bi se držal rokodelstva. Silila sem ga, naj hodi med mladeniče, tudi h godbi sem ga pošiljala. Vedno sem mu kaj stisnila v roko, naj bi se veselil, toda v krčmi je samo sedel in se smehljal, niti pil ni, nikar da bi plesal — kakor da se je izgubil nekje v oblakih. Nekoč pa se je le razjezil. Bili smo v gorenji gostilnici. Slavna zabava je bila. Dobri naš Jan se je ondi izprehajal. Bil je dobre volje, govoril je z dekleti — saj so ga imele naše devičice rade, vedele so, da ne bode brez cvenka in postaven je bil kakor mlada bukva v gori. Pa so mladeniči zarajali, toda bili so navzoči tudi mladeniči iz sosednje vasi. Bilo jih je precej, imeli so še nekaj na rovašu. Sama prav ne vem, kako je bilo, a pravijo, da je mlinarjeva Marička nekaj rekla, na tisto so se sprli in nenadoma jo je ljudski fant pljusnil. Jan to vidi, stopi k njemu in mu reče: »Kaj te ni sram udariti dekle?!« Vse je utihnilo, dobrega Jana ni še nihče videl takega. Sama sem se zdrznila, da je bil tako smel. Fant mu je nekaj odgodrnjal, Jan ga zgrabi — in hajdi z njim skozi odprto okno v konoplje. Dekleta so kričala, mladeniči so se spoprijeli, oni iz druge fare so segli po nožih. Jan pa je vse do zadnjega pometal iz sobe kakor peresa pa se je vrnil za mizo. Bil je bled, toda kakor da bi se ne bilo nič zgodilo, je rekel: »To ni lepo biti dekleta.« Naši fantje so ga tedaj kovali v zvezde, izvolili so si ga za vodnika, on pa ni sprejel te časti, saj je tako in tako šel takoj nato po svetu za srečo, in tako sem izgubila milega sinka.

Župnikova pripovedka.

Kovačici se je milo storilo ob teh spominih, otirala si je oči, kovač pa se je zasmejal, pritlačil tobak v luli in rekel: »Ah kaj, stara, pa je vendar tudi to nekaj zaleglo.«

Vsi so pritrjevali, hvalili kralja, kako je bil že v mladosti priden, kmetica je nazadnje trdila, da mu je bilo usojeno kraljevanje že v zibki. Gospod župnik pa se je nasmehnil, vzel ščepec od gospoda upravnika, izvlekel turškordeč robec — svilnat je bil, z žoltimi cvetlicami pretkan — in je silno kihnil. Vsi so mu zaželeli dobrega zdravja, a kovačica mu je nalila zelenega vina v čašico, z zlatom obrobljeno, na belo in modro žgano. Omočil si je ustne, malo se zamislil, kakor da bi premetaval spomine iz starih časov, in je začel praviti:

»Priden deček je bil. Imel sem ga jako rad, pa vam tudi nekaj o njem povem. Ko je bil majhen, je prihajal k meni v župnišče. Nosil je gospodični Neži jajca, jako rad se je motil pri meni s knjižicami, ogledoval slike, najrajši pa se je izprehajal po vrtu. Imam krasno župnišče, star samostan. Dvorišče je opasano s hodnikom, ki obkrožuje tudi vrtič, kjer cveto krasni grmi. Med njimi se oholijo grede gizdavih tulipanov, težke kodraste glave potonik trosijo krvave listke po rumenem pesku, poleti dehti jasmin. Prav krasno je bivanje ondi vse leto.

Za samostanom se spuščajo po rebri široke police k reki, to je stari sadovnjak s porušeno pavlačo in opuščenimi senčnicami. Ob stopnicah stoje sohe, spomladi pojo tam slavčki in po travnikih raste vijolic, kakor da si jih nasejal. Jan se je kar tresel, da bi se smel onod motiti.

Presedal je tamkaj cele popoldneve. Nosil mi je šopke vijolic in mi pravil, da je tam lepo kakor v nebesih.

Na vrt se je hodilo po tistem samostanskem hodniku, kjer je stalo v kotu veliko razpelo, staro mojstrsko rezbarsko delo. Nekega večera priteče k meni stari naš cerkovnik in mi zašepeče ves preobražen: »Velečastni, pri nas v župnišču se je dogodil čudež.«

Nisem mu tega oporekal. Bil je pobožen starček, pa že nagluh in napol slep. Velim mu, naj mi pove, kar ve. Pravil mi je, da na potu na vrt stoji tisti kovačev deček pred razpelom in ga sočutno pogleduje. Gospodična Neža je dajala včasih dečku malico, kolače, sladčice, kar je že bilo. Ko si je danes takole odnašal v rokah južino, je obstal pred razpelom in je rekel: »Križani Jezus, zakaj tako trpiš za nas? Kako si izmučen! Prosim te, vzemi si to!«

Stopil je na klečalo in pomolil Odrešeniku kolače. Cerkovnik se je uveril, da je videl, kako se je Krist sklonil k dečku, se mu nasmehnil in ga pobožal po glavi.

Velel sem starcu, naj ne raznaša dogodka, dokler se sam ne prepričam o stvari, toda drugega dne je govorila o čudesni zgodbi v župnišču vsa vas. Vsi so gledali na Jana kakor na izvoljenca in ugodnika božjega.

Ko sem dečka izpraševal, mi je rekel le toliko, da se mu je smilil Krist na križu, ker tako trpi, čeprav je v samostanu tako lepo kakor v nebesih. Več pa ni bilo spraviti iz njega. Bilo mu je šele deset let, zato ni še imel dosti pameti za take reči.

No, kaj sem hotel povedati — naš spoštovani kovač je nekaj zamolčal. Ko so si tako pripovedovali po vasi o Janu, pride neke nedelje naš mojster k meni, češ, ali bi

ne mogel postati iz Jana gospod, ko imajo vendar s čim, da bi ga šolali, če bi ga ne mogel pripraviti za črne šole.«

Komaj je začel župnik o tisti latinščini, je postajal kovač nemiren, toda župnik se je nasmejal: »Brez zamere, gospod boter, vaš namen je bil dober, zakaj bi ne bil postal dobri dečko študent! Ampak latinske šole niso še vse. Pravi mož na pravem mestu obvelja tudi brez latinščine.«

Jan je začel hoditi k meni na latinščino. Bil je priden, pazljiv, pa kaj ti pomaga vsa marljivost, če nimaš poklica. Hvalil sem ga, izpodbujal ga, toda sam je uvidel, da se voz le počasi pomiče. Nekega večera pa me poišče gospodična Neža in mi pove, da so kovačevi povprašali, ni li ostal Janez pri nas v župnišču. Sporočil sem, da ga davi ni bilo. Drugo jutro smo zvedeli, da so ga iskali po vsej vasi — Jana ni bilo. Ves dan ga ni bilo na izpregled, šele zvečer nekdo pozvoni pri vratcih: cerkovnik mi pripelje Jana. Bil je umazan, ves zajokan in tako slab, da so ga jedva držale noge. Poslal sem cerkovnika v kovačnico, naj pove, da je dečko že prišel na dan. Gospodična Neža mu je prinesla večerjo, Jan pa se je venomer le jokal, še jedel ni.

Vprašam ga: »Jan, kaj se ti je pripetilo?«

In on nato: »Sod okrogel, ris tu pije, tu je kolo, tale rije.«

Ustrašil sem se. Kaj je neki dečka tako preplašilo, če se ni s pametjo sprl. Vprašal sem ga iznova, on pa mi je le ponavljal tisto svoje reklo. Več nisem mogel izvleči iz njega, dokler so pritekli starši, ki od samega veselja niso vedeli kaj početi. Zdaj se je dobri naš Jan vnovič razjokal. Pravil nam je, kako ga je trapilo, da mu

gre latinščina tako težko v glavo, pa je hotel malo pogledati po svetu in poslušati, kako govore gospoda, da bi se naučil latinski od njih. Natrpal si je poln žep kolačev in je šel kar tako naprej, koder in dokler so ga nosile noge. Prespal je v neki parni, in kjerkoli je zapazil gospodo, se je začel vrteti okoli njih in poslušal, kako govore, kako zapovedujejo na dvoru, na polju. Mislil je, da se pomenkujejo gospoda vedno latinski. Kar si je takole po drobcih zapomnil, to je zdržema ponavljal, pa mu je ostalo vendarle nekaj mrvic v glavi. In ko ni že imel kaj jesti, ko so ga zabolele noge, se je vrnil v vas in se prišel k meni ponašat s svojo latinščino.

Smejali smo se takemu uku. Bili smo veseli, da se je izšlo vse po sreči in ne po nesreči. A gospod boter si je dal dopovedati in ni silil sina k temu, za kar ni bil, pa je bilo njemu in nam vsem v korist.

Kmetica pripoveduje, kako je Jan služil.

Ko je slišal upravnik o tisti latinščini, je zagnal glasen smeh, gospoda svetnika sta se mu pridružila, pa tudi drugi niso zaostajali, le kovač se je nekaj mrgodil, toda odobrovoljena kovačica ga je potrepljala po rami in rekla: »Vidiš, moj dragi, vedno sem ti hitela, da tista učenost nič ne zaleže; pa če imaš postati kralj, jo izpelješ tudi brez latinščine.«

Vsi so ji pritrjevali, trčili na kraljevo zdravje pa so se spravili spat, ker je bilo že pozno.

Komaj so se drugo jutro zbudili in umili, je že oznanjeval krčmar veselega lica, da ni mogoče iz hiše, da so zameti še narasli. Nič jim ni torej preostajalo, presedeti so morali ves dan po klopeh pa jesti, piti in kaditi; naposled so se zopet spravili nad prigodbe iz življenja kralja Jana.

Ko so pojedli za večerjo nadevano veprovino s šipkovo omako, je najprej razlagal lovec, kako je tistega merjasca ulovil, kako sta ga njegova jazbečarja zavohala in prignala pred puško. Razkladal je na dolgo in široko, kako sta prekanjena, kako znata goniti zverino. Psička sta se dotlej preganjala pod mizo, dajali so jima veliko hvale in sam gospod upravnik jima je ponudil košček divjačine. Toda izvrstna jazbečarja sta jo samo ovohljala in sta šla proč, rajši sta pri peči pohlastala skledo krompirja z ječmenovo kašo. Lovec je bil kaj ponosen na to, da je imel tako izborna psička, ki bi se ne doteknila divjačine za ves svet. Gospod upravnik ju je pohvalil po zaslugi, saj je bil tudi sam dober lovec. — Ko so pospravili z mize, je prosil gospod upravnik, naj začne pripovedovati o kralju, kdor kaj ve o njem ali kdor ga je srečal po svojih potih.

Oglasil se je torej kmet, da bo nekaj povedal. Dolgo si je tlačil lulo, požokal je v kaniš, kmetica je že bila nestrpna; končno je začel: »Torej, gospodje, kako bi to rekel, naš kralj Jan je dober kralj, vse svoje podložnike ima rad, še siromaka se ne sramuje. To smo tudi mi poskusili, dasi nismo tako ubogi. Imamo svoje polje pa nekaj travnikov povrh, dosti živine v hlevih, moja žena ima polno dvorišče perutnine, po pašnikih je drobnice čez potrebo, maslo in jajca prodajamo v mesto,

in sedaj mislim, da lahko nadaljujem. Saj je bil tudi žid pri nas, zalezoval me je s ponudbo, naj bi mu oddajal mleko, sadje z vrta bi kupil še zeleno, sam bi ga stražil, žito je hotel kupiti po vsej sili, ko se je šele klasilo, zmerom mi je ril stotake pred oči, kako da se nam, hvala Bogu, dobro godi, nikar da bi se bal za bodočnost; samo tega se boji, kako bode s tisto vojno in če bo plenjala pšenica.«

Ko je mož začel pripovedovati, ga je kmetica nekaj časa poslušala, potem pa je začela mencati, končno je srknila vina iz čaše in mu je posegla v besedo: »Prosim te, Matevž, ko bi rajši molčal, saj veš...«

Matevž je že vedel, nehal je govoriti, kmetica pa je nadaljevala:

»Torej vam to sama povem, draga gospoda, kako je to bilo z milostivim kraljem, ko je služil pri nas za hlapčiča.

Rajši kar naprej povem na vsa usta, da smo se hudo pregrešili nad njim, nad tem našim kraljem. Bože mili, kako bi nam tudi hodilo na misel, koga gostimo pod svojo streho! Pa se nič ne jemo zaradi tega, ker nam je vse to pozneje izpregledal, zelo nam je bil milostiv.

Nekega večera torej je prišel k nam popoten človek, ves izmučen od dolge hoje, pa je prosil za milost božjo, naj bi ga prenočili do drugega dne. Tisti dan sem bila zelo nasajena, hudo me je raztogotila soseda, tista dolga Kinka. Obesila mi je perilo na vrtni plot, od same jeze nisem vedela, kaj bi počela. Komaj sem se mu zahvalila za pozdrav — rekla sem mu, da smo že povečerjali, pa še nismo — naj leže v kolarnici na zemljo. Pogledal me je s svojimi bistrimi, modrimi očmi, nasmehnil se mi pre-

meteno in poprosil: »Draga mati, od jutra nisem imel založaja v ustih, pa ničesar ne zahtevam, le malo kropa, imam pri sebi takšno sekirico, iz katere se da skuhati dobra juha.«

In potegnil je izza pasa sekirico, kakršna nam rabi, ko cepimo drva. Pomislila sem, kak bedak pa je to, iz sekire hoče skuhati juho, a bila sem vsa zvedljiva. Pristavila sem železen lonec in gledala, kaj bo počenjal. Fant otare sekirico s cunjo, jo potopi v vodo, prisede k ognjišču in začne mešati. Čez nekaj časa izvleče žlico, pokusi in se pohvali: »Dobra bo, samo da bi bilo nekoliko rezancev v njej.«

Prinesla sem rezancev. Bila sem že zelo radovedna, kaj se bo iz tega izcimilo. Čez malo časa fant spet okuša: »Ko bi zdajle bilo malo prežgane moke in česenčka!« Tako vam je izmamil iz mene moke in česenčka, potem gob in navsezadnje še žlico zabele, vse to je osolil, nato je izvlekel sekirico, jo otrl, zateknil za pas, vzel lonec in dejal: »Pokusite, mati, če je dosti dobra.« Zajmem z žlico. Zares juha kakor za svetke, pa ne morem si kaj in pobaram: »Kaj pa sekirica?«

Fant se je spravil nad juho in se je smejal: »Sekirico si hranim za drugikrat, dokler zopet kam pridem, kjer jo bom moral kuhati.«

Tedaj sem ga gledala nekaj časa kakor tele nova vrata, dokler se nisem domislila, da me je imel fant za norca. Malo da nisem zajokala od same jeze, že sem se hotela zaleteti vanj, tu ti pride Matevž. Skočim k njemu pa mu začnem razlagati, kako me je tisti prekanjenec prekanil. Toda Matevž se je smejal na vse grlo. Takoj

sta si bila s tistim popotnikom kakor brat z bratom, češ, vendar je nekdo, ki me je nadmodril. In jaz vendar nisem bila nikdar hudobna ljudem, niti žalice nisem prizadela nikomur s svojo lakomnostjo, ob petkih sem razrezala beračem včasih tudi po pol hleba. Zloba me je tako dušila, da se mi je zapletal jezik. Šla sem rajši pokladat živini, kaj bi se pričkala in prepirala pred tujim človekom. Matevž pase od nekdaj čudne muhe...«

Kmetica je pogledala preko mize na moža, kmet pa se je pečal le s svojo pipo. Nekako slabo mu je tlela.

»Tako sta se torej s tistim fantom v kuhinji pogodila. Mladenič mu je obetal, da ostane pri nas brez plače, samo za hrano in za obleko. To je bilo staremu pogodi, takoj sta si udarila v roke. Fant pa je dodejal: »Za denar mi ni, toda da bova imela nekaj varščine: kdor pred Štefanovim odpove, dobi od drugega pljusko.«

To je bilo šele Matevžu po volji.

Veselilo ga je, da ima zanesljivega hlapca in zastonj, pa tudi jaz sama sem se vdala v to, saj veste, gospoda, kako je trda za gotovino na kmetih. Drugi dan sta šla na polje. Jan je delal za tri druge. Ko sta se vrnila, ga Matevž ni mogel prehvaliti. Ko smo pa sedli za mizo, tedaj sem gledala kakor riba na suhem: Bog se usmili, kakor je za tri delal, tako je tudi za tri jedel! Nasula sem v skledo krompirjevih cmokov, da se je kar kadilo iz njih; a jedva sva si vzela vsak svojega, je Jan že opravil z ostankom in očistil skledo, da si se mogel ogledati v njej. Mislila sem si: lakoten je še od pota, se bo že podkožil. Pa še enkrat nasujem cmokov. Pa kaj bi, zopet se jih je lotil tako, da je jedva preostajalo za deklo. In drugi dan zopet takisto, če ne huje.

Tako sem sklenila prepričati moža, da takole ne pojde, da mora hlapec proč od nas. Čakala sem samo, da se vrneta. Peljala sta žito v mlin. Tu ti priteče Matevž ves zbegan, poišče leseno kozo in zopet zbeži, kakor da se je sprl s pametjo. Tečem za njim po cesti do kolovoza. Tam je stal voz, strlo se jima je kolo. Čudo božje, da se jima voz ni izvrnil! Pritekli so ljudje, pomagali vzdigovati, no, kdo bi genil naložen voz! Jan jih je spodil rekoč: »Ne tako, potrpite!«

Zlezel je pod voz, uprl se je s hrbtom vanj in, ljudje moji zlati, vzdignil vam je ves tovor sam samcat! Podložili so kozo, skočili po kolarja, in kakor bi trenil z očmi, zopet je bilo vse v redu.

Zvečer pred spanjem pravim: »Matevž, ni kaj reči, hlapec je dober, toda do Štefanovega je še dolgo, do tistega roka nas ta pojedež zaje. Moraš ga odsloviti. Dolgo sem mu pihala na dušo, Matevž pa nič kakor panj, samo praskal se je za ušesi, potlej pa je rekel: »In kaj pa tista zaušnica?« Bog ne prizadeni! Samo pomislim nanjo, pa mi zapre sapo. Ali sva se ujela, ali sva v škripcih! Pljuska, pa od takšne roke — tu gre staremu ob život! Vso noč nisem mogla zatisniti oči od težkih skrbi, toda zarana — bila je nedelja — sem iztuhtala, kako pojdeva nad Jana z lestjo. Daleč imamo v cerkev, čez polje moramo hoditi, pa smo se vrstili na kmetiji k deseti maši. Tisto nedeljo je šel Matevž, jaz sem ga pa poučila.

Ko se je vrnil, je pripovedoval pri kosilu: »Takole so pridigali danes, da je ves teden post. Jedli bomo suh kruh in pili samo vodo.«

Jan ni rekel ne črne ne bele. Drugo jutro je šel na polje brez zajtrka, brez obeda, zvečer se kruha še dotaknil ni. V torek, v sredo prav tako. Čakala sem, kdaj mu bo začelo to presedati, toda ni mu zamrzelo. In tako je to šlo vse do sobote.

V nedeljo je prišla njemu vrsta, da bi šel k maši. Vrne se židane volje, sede za mizo in pravi: »Danes je bila krasna pridiga. Gospod župnik je oznanil, da je po tistem izdatnem postu ves teden praznik. Dela se še dotekniti ne smemo in vsak dan se moramo gostiti.«

Pa se tudi ves teden ni genil z doma, ničesar ni jemal v roko, samo k obedu je silil in k večerji. Matevžu in meni so prihajale slabosti. Pa kaj sva hotela, sama sva si skuhala smoka. Povrh tega je prišel konec tedna naš ovčar in prinesel sira. Pripovedoval je kaj in kako, nazadnje pa pristavil: »Tisti vaš novi hlapec ima želodec na ohlap. Tistega ovna, ki ste ga ukazali zaklati, je pojedel malodane vsega sam in koliko sira je pogoltnil in koliko mleka je polokal! Ne hotel bi živiti takega hrusta vse leto!«

Matevžu se je meglilo pred očmi. Zato je delal Jan ves tisti postni teden kakor po navadi, jedi še v misel ni jemal — ko se je hranil z našim pri ovčarju! Najrajši bi mu bila zarila obe roki v lice, pa kaj bi s takim hlapcem, ki vzdigne kakor za šalo naložen voz! Morala sva držati jezik za zobmi!

Končno je le minil tisti teden in Jan se je zopet lotil dela, krotak kakor jagnje. Nekaj časa je bil mir v hiši, samo da se Matevž ni znal premagovati. Rad bi bil odpravil Jana z doma zato, ker nama je tako zagodel. Od jutra do večera je ukazoval in se prepiral. Ničesar mu Jan ni storil po volji, toda Jan ni rekel ne bev ne mev.

Nekoč pa sva morala v mesto na sodišče. Cvek nam je zajel kokoši na svojem vrtu, pa ni bilo več ne konca ne kraja tisti pravdi.

Ko zarana odhajava, pobara Jan: »Gospodar, kaj bi naj delal ves božji dan?«

Matevžu je pravda napolnila sleherni kotiček v glavi, pa je zavpil nanj z voza: »Kar bodo delali sosedovi, to delaj tudi ti, in da mi ne boš lenobe pasel!«

Pa smo se odpeljali. Pri sodišču smo se natezali ves božji dan; saj veste, kako se človeku pravica reže. Ozlovoljena sva se odpeljala iz mesta. Malo da niso Matevža zaprli zaradi Cvekove prasice, ki ji je prebil nogo, ko se je zatekla k nam na dvorišče. Ko se bližava posestvu, je šel dež, kar lilo je. Matevž pa pravi: »Kaj pa je z našim skednjem? Tu ti je kakor na pogorišču!«

Ni še bilo leto dni, kar smo imeli krovca. Za streho na skednju smo jemali najboljšo škopo, a tu ti je streha proč, v dež pa mole samo prekle in strešnice, na njih sedi Jan moker kakor miš, meče zadnjo slamo s krova in kliče veselo ko dete: »Gospodar, pohajal pa nisem, delo je že v kraju.«

Mislila sva, da je zblaznel. Matevž se je zaletel s kolcem nadenj, Jana pa je lomil smeh, ko je lezel s strehe. »Takega dela pa ne pomnim. Pri Cvekovih so metali staro slamo s skednja, torej sem se lotil tudi jaz tega opravila, ko ste rekli, naj bi delal, kar delajo pri sosedu. Lahka pa ni bila, to vam pravim. Tam so razkrivali trije.«

Po vsej vasi so se nam rogali, češ, kako imenitno zna Matevž zapovedovati, toda ko se je penil od jeze, ga je Jan le pobaral: »Tako kaj, gospodar? Ali naj grem ali naj ostanem?«

No, kaj bi bilo za odpoved — ko bi le tiste pljuske ne bilo!

Izmučil nas je do kraja tisti nesrečni hlapec, na prstih smo preštevali dni, Boga prosili, da bi se ga rešili — pa se nas je končno vendarle usmilil.

Na naši grajščini je bila stara navada, da so vsakemu rabotniku tedaj, ko so vozili gospoščini drva, zadnji dan vožnje določili v hosti drevo, ki ga je moral tlačan sam podreti, sam oklesati in sam zvoziti v grad. Kdor je prvi dospel na grajski dvor, je bil kralj in je imel olajšano raboto, zvečer pri plesu pa so mu izkazovali posebno čast.

Matevž se je ujel za to slamico in je velel Janu: »Jan, naša kmetija je največja v naši vasi. Glej, da postaneš kralj, sicer razdereš najino pogodbo, ker nisi izpolnil zapovedi.«

»Jan se je nasmehnil: »Saj bom!«

Drugo jutro so odšli vsi hlapci zarana v hosto, ko je še bila tema. Jan je vstal kesno, solnce je že davno nastopilo svojo pot po nebeškem oboku, on pa je čistil in čedil opravo in vpletal konjem trakove v grivo. Matevž mu ni izpočital besedice. Bil je vesel, da je jedun zadnji dan pri nas, da se ga naposled le rešimo. Nazadnje se je le odpravil. Otroci so bežali za njim ter se mu rogali. A komaj je minilo poldne, se razlega krik in vik po vasi. Pritrese se voz, na vozu smreka ko gora, s koreninami in z vejami. Jan stopa vštric voza, poka z bičem, poriva smreko, olajšuje konjem vožnjo. Tako je privozil vse do grada. Za njim se je gnetla cela procesija ljudi, ko pa je peljal skozi grajska vrata na dvor, jim je odnesel s tistim drevesom pol oboka. Takega kralja ni še bilo! Drugi de-

čaki so pricapljali drug za drugim šele pozno zvečer. Gospod grof se je hudoval, kakor pravijo, da je fant napravil mnogo škode, da je podrl zid nalašč, v zasmeh. Zvečer je prišel opravnik k nam s poročilom, naj se javi tisti hlapec jutri ob sedmih v gradu, da bodo imeli ondi pravi sodnji dan, pa nihče ne ve, kaj bo iz tega.

Hudega mu pa res nisva želela, pa sva čakala v velikih skrbeh, kdaj se vrne s plesa, toda . . .«

Tu ji je prekinilo besedo zaglušno bavkanje. Brza je zagledala pod pečjo miško, zapodila se za njo naravnost pod mizo. Kmetica je zavpila ter skočila na stol, psička sta se preganjala pod mizo, kmalu zatem pa sta si odnesla plen v podpeček. In ko je lajež prenehal, je potegnil gospod upravnik dvakrat, trikrat iz svoje čaše, si otrl tanke ustne z batistastim robcem na čipke ter začel sam pripovedovati.

Upravnikova povest.

»Spoštovano društvo je slišalo, kako se je njegovi milosti, našemu kralju, računilo služiti celo za hlapca, samo da bi dodobra spoznal svoje vdano ljudstvo. In tako se morem ponašati, da je tudi mene doletela visoka čast, da sem mogel pozdraviti njegovo milost, preobraženega v hlapca, tam v našem starodavnem gradu. Z vašim dovoljenjem se usojam vam pripovedovati tiste dogodke, da vam kratim dolgi večer.

Služil sem gospodu grofu zvesto mnogo let prav tako, kakor služim sedaj zvesto in vdano njegovemu gospodu

sinu, ki sedaj potuje po daljnih krajih. Gospod grof je bil v mladih letih zelo priljubljen in prijazen, denarcev se mu ni žalilo, rad je poveseljačil, včasih malo preveč po divje. Proti starosti pa se je ves izpremenil. Nekaj let ga ni bilo na izpregled, navsezadnje pa je prišel. Ves star je bil, sključen, potrt na duhu in na telesu in pa strašno je mrzel na vse: na svoje podložnike, na svojce, še na Boga. Strahota je bilo, kar se je dogajalo na grajščini. Še celo mladi gospod grof se je moral skrivati pred njim. Nekoč ga je gonil s samokresom po gradu. Ne vem, kaj sta imela, toda ponoči sem moral mladega odpraviti na pot. Utekel je tajno očetovemu gnevu. Tresel sem se tedaj od strahu. Dal sem mu na pot denarja iz blagajne. Vsa sreča, da se stari gospod ni brigal za takšne stvari, če je le dobival toliko denarja, kolikor mu ga je bilo treba. Sčasoma bi bilo to vendar prišlo na dan, ko bi ne bil zavozlal vse zadeve hlapec Jan, sedanji naš kralj, ki me je rešil iz zadrge.

Vidim, kakor da je danes bilo, kako je star gospod grof stopil zgodaj zjutraj v pisarno. Hotel je ob sedmih oditi na gonjo. Na dvoru so že bavkali psi, grebli konji, do sedmih pa je še bilo dolgo in po hlapcu ne duha ne sluha. Gospod grof se je tepežkal z bičem po golenicah in gledal z okna na dvorišče. Na čelu mu je nabreknila modra žila. Vsi smo v strahu trepetali, predobro smo ga poznali.

Naposled se odpro duri. Vstopi hlapec, visok kakor jelka, črnih obrvi, modrih oči, skloni se pokonci kakor prot in postoji pri vratih. Takoj skoči gospod grof od okna naravnost k njemu, malo da ga ni poščegetal z brki po licu, in je zavpil: »Kje je bil tako dolgo?«

»Naš dobri Jan — odpustite mi,« se je nagnil upravnik h kovaču, »da njegovo kraljevsko veličanstvo tako po domače imenujem, toda prav tako smo mu pravili v gradu in nič drugače — naš dobri Jan je torej pogledal grofu naravnost v oči in je odsekal: »Ob sedmih sem bil naročen, ob sedmih sem prišel.«

Tole je povedal grofu in streha je bila v ognju. Od zlosti je prebledel in zavpil na pisarja. Pisar je skočil skozi duri in že je prihitel birič, hrust kakor gora. »Kaj gospod grof zapoveduje?«

Gospod grof pogleduje Jana in golči: »Sedaj izkusi, kaj to znači — naložiti jih petindvajset.«

Jan je samo rekel: »Kakor velite, gospod grof,« in tu se nam je vsem zmeglilo pred očmi. Dobri naš Jan je pograbil biriča čez život, potem ga previl čez klop, iztrgal mu leskovačo in koder ga reže, tod ga reže. Še preden nam je prišlo na pamet, da bi branili, jih je imel birič že petindvajset pošteno naloženih, Jan pa se je zleknil pokonci: »Pokorno javljam, vse je v redu.«

Gospod grof ga je gledal ves osupel, potem pa se je smejal do solz, potrepal Jana po rami in rekel: »Tale pa velja, tako se spodobi. Od danes si moj kočijaž, nihče ti razen mene ne sme zapovedovati.«

Birič je bil trd od straha, jedva je našel duri. Z Janom pa so postopali od tistih dob na dvoru kakor z jajcem. Gospod grof mu je izročil svoje arabske žrebce. Jan jim je stregel in jih je čuval kakor oko v glavi. Kar lesketali so se. Tako dobro je vedel konjem navade, da se je menil gospod grof z njim o konjih kakor s tovarišem. Tam v konjušnici je bil najrajši, toda čez nekaj časa mu je Jan očital, da konji v hlevu pogibajo, da bi se poleti

morali pasti pod milim nebom. Najbolje bi bilo menda v Škratovem dolu.

S Škratovim dolom pa se ni bilo šaliti. To je bila dolina globoko v gozdovih, najlepši pašnik daleč okoli, toda nihče si ni upal tja, samo ena beseda je bila povsod: da tam straši, da imajo tamkaj škrati svoj dirindaj. Jan je bil kratke šale človek. Nastanil se je v stari gozdarni, za konje je uredil pristrešek in živel je tamkaj vse poletje sam samcat. Le stari Hudina, grajski ovčar, mu je prinašal hrano in je včasih tudi prenočil pri njem.

Vsi so bili zvedljivi, kako živi dobri naš Jan v tisti pustinji, kaj je s tistimi škrati, toda Hudina je dolgo molčal kakor grob, niti besedice ni bilo dobiti iz njega. Že smo bili vsi kakor na trnju, pa sem velel nekoč v družinski sobi, naj mu dado pošteno večerjo in mrvo belega bruha. Tedaj je razvezal stari Hudina svoj meh. Bile so same gluposti, kaj bi naj tudi pričakovali od tako preprostega človeka, toda družina mu je verjela vsako, in ko bi bila še tako bedasta. Še dandanašnji si pripovedujejo tam po naših vaseh, kako je izgnal Jan škrate iz tistih krajev, pa ga spoštujejo kakor rešitelja.

Poslušajte, kar je pripovedoval naš stari Hudina:

Janu je bil v Škratovem dolu takoj kakor doma. Brž je vedel ondi za vsako gnezdo, kjerkoli je kak ptič pital mladiče, vso zverino je izsledil, poznal je vse brloge in vsa dupla daleč na okoli. S konji se je igral kakor z deco. Če je bilo lepo, še spal ni v gozdarni. Zanetil si je na planem ogenj, pekel na ražnju meso in si zažgal tobak — pravijo, da se je ondi v tistih poletnih nočeh naučil kaditi. Hudina je presedel z njim cele noči, gledala sta zvezde, govorila o strahovih, o onem svetu, o dušah v

vicah. Bilo je ondi tako tiho, tako ugodno. Hudini se včasih niti domov ni hotelo, nikar da bi mislil na škrate.

Toda nekoč se je prikazal takole proti večeru pri plotu črn hrust, velik kot gora, pa je zarjovel na Jana: »Takoj se mi poberi odtod, saj že dolgo gledam, zakaj laziš v te kraje in nam ugonabljaš našo deželo.«

Jan se ni ustrašil in je rekel: »Dobro, takoj bomo videli, kdo tod gospodari. Metal bi se s teboj, pa se mi ne zdi vredno, smiliš se mi. Izberi si, kar hočeš! Poskusiti pa se morava, da bova videla, kdo je jačji. Kdor podleže, mora proč!«

Škrat se je zarezgetal od samega zadovoljstva, pa mu je ponudil, naj se poskusita v tekanju: kdor prej obteče vso dolino, tisti bo gospodar.

Jan se je pobahal: »Kaj bi se trudil za prazen nič. Tule imam učenca Tekalca. Ta ti poteče za mene, in če ga dotečeš, si zmagal.«

Stopila sta vkup nekoliko korakov v goščavo, kjer je imel zajec svoje ležišče. Jan je zažvižgal: »Zdaj!« Škrat se je zagnal, toda kje je že bil dotlej zajec! Prasnil jo je po loki, jedva se je trava zgenila, a škrat je tako zaostal, da se zaradi sramu še vrnil ni.

Jedva sva drugi večer sedla k ognju, tu ti je zopet bil tisti hrust za plotom, še bolj črn nego sinoči, pa se je grozil, da tokrat Jan ne opravi s tako lahkim srcem. Danes se sprimeta in se bosta metala, da vidita, kdo je jačji. Jan je rekel nato, da mu je zelo drago, pa čemu bi se sam trudil, ko ima tovariša blizu, Runjavca. Če škrat tistega premore, bo gospodar. Škrat se je veselil, da bo s tovarišem lahko opravil. Šla sta vkup do pečine. Jan je zalučil kamen v razpoko. Tam je imel medved brlog.

Medved je prilezel iz njega, zarjul od zlosti, pa še preden se mu je postavil škrat po robu, ga je zgrabil s šapami, da so mu pokale kosti. Jan je imel dosti dela, da je tacmanu iztrgal žrtev. Škrat je izginil, še zahvalil se ni.

Potlej je bil nekaj časa mir, toda škrati niso hoteli izdobra odnehati. Žal jim je bilo, da bi zapustili tisto svojo državo. Ne imeli bi, kod bi strašili ljudi. Dogovorili so se torej, da pošljejo Šantavca. Ta je bil najbolj lokav. Prišvedral je opolnoči k ognju. Bil je silno vljuden. Prosil je, bi li smel prisesti. Sedel je naravnost v žarečo žerjavico in modroval, da ga je gospod Jan izzval na tekmo, prišel je torej žvižgat z njim za stavo, in kdor trikrat jače zažvižga, tisti bo gospodar doline. Jan je v to privolil, toda rekel je, da bo to zadnjikrat.

Škrat mu je torej svetoval, naj si zamota glavo v konjske gunje, sicer ogluši. Jan ga je slušal. Škrat zažviga v prvo — da je listje padalo z dreves, zažvižga v drugo — pa so letele veje, zažvižga v tretje — podirala so se drevesa. Jan je vstal, čeprav mu je šumelo v glavi od tistega peklenskega žvižga. Ni se dal ugnati in je rekel: »Zdaj pa jaz«. Škrat ga je poprosil, naj malo potrpi. Zamotal si je glavo v odejo in je legel k ognju. Jan je zagrabil bikovico, še žvižgnil ni, in je oplazil škrata čez gola pleča, kakor bi ga paral z nožem. Škrat je hotel skočiti na noge, toda Jan se je razkoračil in ga je lopnil v drugo, v tretje. Škrat se je uleknil. Dolgo ni vedel zase, in ko se je predramil, se je zaveril, da ne zažvižga več do sodnjega dne, da se nikdar več ne vrne. Jedva je odšantal.

Ko se je vrnil Jan konec poletja v grad, so ga sprejeli hlapci z godbo. Slavili so ga, da je iztiral škrate. Nadalje so hodili vsi past v Škratov dol, po tistem širnem

kraju ni bilo več ne sluha ne duha o škratih. Toda gospod grof je začel ob tistem času iznova veseljačiti. Ves grad je bil vedno poln, cigani so godli, vino je kar teklo z mize. Igrali so za prgišče zlata, za cele grajščine. Gospoda se je gostila vse dni in vse noči.

Nekoč so že bili vsi taki, da jih noge niso več držale. Ob pozni uri so se nekaj sporekli, ali se je bati onega sveta ali ne in kdo izmed njih se boji peklenskega ognja. Nekaterim je bilo tesno pri srcu ob teh pogovorih, pa so hoteli obrniti besedo, ker s hudobcem ni da bi se šalil, toda stari grof je zavpil: »Moj hlapec se ne boji vragov, in jaz bi se naj bal? Zaprezite! V pekel se popeljemo, saj Jan zna pot!«

Sluge so se raztekli po dvoru. Zbudili so Jana. Kakor bi trenil, je stala lahka kočija na dvorišču, vpreženi so bili štirje vranci. Grof je skočil na sedež in zagrabil vajeti. Jan se je zagnal za njim, in že sta grmela skozi vrata v črno noč, nikdar ju nismo več videli. Potlej so našli pastirji v skalovju pod Škratovim dolom razbito kočijo, konji so bili najedeni od volkov in od lisic, v vajeti je bil zapleten stari gospod, le malo ga je še bilo, samo o Janu ni bilo nič sledu.

Vsakemu ga je bilo žal, kdor je Jana poznal, vsak ga je imel rad, ali nihče ni verjel, da bi bil ostal živ. Pa mi pride iznenada povabilo, naj se odpravim v mesto na svatbo. Tako sem izprevidel, da se je rešil pri tisti peklenski vožnji.«

* * *

Vsi so poslušali gospoda upravnika tako vneto, da so komaj dihali. Kakor grah debele solze so polzele materi kovačici po licu, končno pa so si vsi oddahnili. Prvi

se je zdramil lovec. Hotel je nekaj ziniti, toda gospod svetnik je odkimal z glavo, vstal ter rekel:

»Dragi gospodje, dovolite mi, da najpreje v imenu vseh najlepše zahvalim našega spoštovanega gospoda sopotnika, gospoda upravnika, za njegovo izborno pripovedovanje. Prosim ga pa, naj mi ne šteje v zlo, če se mi zdi, da se je dogodilo pred tisto službo pri našem dragem sosedu in pred službo v gradu nekaj, česar bi ne smel pozabiti. Njegovi kraljevski milosti se je računo tudi v našem čednem mestecu nekaj časa tako živeti, da ga ni nihče prepoznal, in se je potrudil tudi za našo blaginjo. Nadejam se, da vam ugodim vsaj nekoliko z našimi spomini, ki vam jih povem v svojem imenu in v imenu svojega gospoda tovariša.«

Gospod tovariš, tisti tolsti mali starček, je bojazljivo gledal in goreče stresal svojo belo lasuljo v znak soglasja. Vsi drugi so veselo pritrjevali, izpili čašo vina gospodu upravniku na zdravje, pa so zopet sedli, da bi čuli, kaj je opravil kralj Jan v mestecu.

Svetnikova povest.

Za našim mestom imamo, dragi gospodje, krasno občinsko hosto, od katere je lep prihodek. Imeli pa smo z njo tudi mnogo križev in težav, ker je v njej gospodaril hud razbojnik, Guzej. Napadal je ljudi po cestah, ponoči se je priklatil vse do mesta, nihče ni bil varen pred njim. Jemal je ljudem imetje in življenje. — Razpisali smo na-

grado na njegovo glavo. Lovili smo ga po hosti, toda tolovaj se nam je samo rogal, vsak hip nam je kako zagodel, da nam je zvenelo v ušesih, dokler je prišel naš sedanji kralj, ki mu je kmalu stopil na prste.

V tisti hosti je stanoval v gozdarni star logar z mlado ženo. Dolgočasila sta se ondi, ker nista imela otrok. Logar se je rad pomenkoval, pa le po redkem je naletel na človeka.

Nekega večera je hodil po hosti in je srečal mladega fanta, ki je imel na hrbtu torbo in na rami diple. Pozdravita se. Popotnik ga je poprosil, naj mu pokaže pot v mesto, ker je zablodil. Logar ga je spremljal nekaj časa. Spotoma sta se menila. Dečak mu je tako ugajal, da ga je povabil. »Kaj se boš vlačil ponoči v mesto! Idi po tej stezici, za pol ure boš v gozdarni. Žena me drevi ne čaka, nocoj sem za stražnika. Imeli smo pa koline, zato bo vsega dosti. Idi samo naprej, jaz pa stopim k tovarišu in ga poprosim, naj me zamenja, toda ničesar ne reci ženi. Presenetim jo, pa ji bo drago, da se bomo skupaj veselili.«

Mladenič — in to ni bil nihče drugi nego naš sedanji kralj — je bil tega jako vesel. Mahnil jo je po pešpoti in je prišel h gozdarni. Potrka na vrata, psi zalajajo, mlada logarica priskoči vsa nališpana odpirat, toda ko zagleda tuje lice, se mu otrese, da za popotnega človeka v gozdarni ni mesta, da moža ni doma. Zaloputne vrata in zarine zapah. Janu se je vse to zdelo čudno. Sedel je za šipkovje in čakal. Kmalu nato pride nekdo po hosti, zavit v plašč, potrka na duri, psi se še ganejo ne, duri se odpro, plaščar smukne v hišo.

Jan je zlezel preko plota na vrt. Prikradel se je k oknu. Za mizo ti sedi možak kakor oglje črnih las, z mustači do ušes, v uhljih je imel murčke, za pasom samokrese. In logarica ti znaša na mizo gnjat, jetrnice, vrč piva, steklenico vina in kar gori v lice. Gost se ji reži, da se mu svetijo beli zobje.

Komaj sta se spravila nad večerjo, pa nekdo potrka na vrata. Logar je prišel domov. Logarica pleskne z rokami, gost skoči pokonci, ne ve, kam bi se skril, pa zleze v staro omaro, ki je stala v veži. Logarica se je med tem spametila. Postavila je vrč pod klop, zaprla jetrnice v sklednik, pleče zavihtela na polico, vino pa odnesla v vežo. Logar je trkal in klical, njegova žena pa je hitro slekla krilo in jopico, in preden je odprla, je vpila, da se že spravlja spat. Navsezadnje je mož le prišel v hišo, toda žena ga je slabo sprejela. Oštevala ga je, zakaj ponoči razsaja, kričala, kaj vse to pomeni, kaj se je dogodilo, in ko je vprašal po gostu, je rekla, da ne ve o nikomer, da ni pričakovala nikogar in da zdaj v noči ne bo pripravljala ničesar.

Jan je že videl, kaj se kuha, pa je stekel okoli koče naravnost k vratom. Logar mu je prišel odpirat. Jan se je izgovarjal, da je zablodil, logar pa nato, da je veselje že minilo, preostaja samo še počitek. Sedla sta k peči, logarica se je zavijala v ruto in je gledala kakor ris. Toda Jan, navihanec, je snel diple z rame in je menil: »Gospod logar, hvaležen sem vam, kakor da sva se gostila; sicer pa si lahko pomoreva. Tole niso navadne diple, v teh gajdah je škrat, ki vam zna čudesne stvari. Kaj stavite, preden bi izmolil očenaš, bova imela vsega na mizi, česar si le želi srce.«

Logarica je zarežala nad njim: »To čudo božje bi rada videla! Stavim, karkoli hočete, da danes ne bosta imela tople večerje!«

»Dobro, velja,« jo prime Jan za besedo. »Nekaj si že izberem na račun te stave«.

Nadul je dude, dude so zaječale, da so pobesneli psi na dvorišču, Jan pa je nagnil glavo, kakor bi poslušal, kako to cvili, potem pa je zapel z nizkim glasom, kakor bi čaral:

»Vrzi pleče na polico,
stavi pivo pod klopico,
jetrnice v sklednik deni,
vino v veži si zakleni!«

Logarica je obledela, da bi ne izrezal kaplje krvi iz nje. Logar je vstal, pogledal pod klop. Tam ti stoji vrč piva, odpre sklednik, pa ga zaščegeče v nos para od jetrnic, segne na polico, gorka gnjat mu pade skoro na glavo.

Gledal je kakor riba na suhem, skočil v vežo, pa zares, tam za vrati so stale steklenice vina. Še vprašal ni, kakšna čudesa se dogajajo. Takoj je velel ženi, naj pogrne, in kmalu nato so se gostili, jedli, pili, prepevali, Jan je igral na diple, da se je razlegalo po logu. Veselili so se do pozne ure. Opolnoči se jima je Jan lepo zahvalil in se je izpričaval, da mora biti zarana v mestu, a za slovo je prosil logarico: »Ko sem že stavo dobil, pa mi dajte tisto staro omaro, ki stoji v veži!«

Logarica se je branila, logar pa je bil vesel, saj jima je bila tista stara ropotija samo za napotje v hiši. Posodil mu je celo samokolnico pa ga je še spremil do ceste. Ko

sta šla vsaksebi, je Jan hitel veselo s svojo samokolnico dalje, žvižgal po poti, dokler je prišel na most preko reke. Danilo se je že. Na mostu obstoji, spusti samokolnico in reče kakor zase: »Zlodej naj bi vlačil to staro šaro po svetu, niti za tisoč tolarjev bi ne vozil tega v mesto, rajši vržem vse vkupe v reko.«

Tedaj pa se oglasi iz omare: »Tisoč jih nimam, štiri sto jih pa dam, samo me izpusti!«

Jan se je zasmejal: »Dobro, pa najprej samokrese sem, potem pa denar!«

Odprl je malo omaro, ubožec je pomolil iz kletke samokrese in mehur z denarjem, potem je stopil iz omare, pa so ga jedva nosile oslabele noge. Toda ko je bil malo odšvedral, je zavpil za Janom: »Danes si me ugnal, pa ne veš, koga si razžalil — jaz sem Guzej!«

Janu ni bilo mar za to. Kaj je vedel tedaj, kdo je Guzej, šele v mestu so mu povedali, koga je ondi na mostu izpustil.

Mladenič je prišel k meni v trgovino. Ponudil se mi je za trgovskega pomočnika. Imam na mestnem trgu staro hišo — že je v rokah naše rodbine nad sto let — s prostranim dvoriščem, z velikim vrtom, poleg trgovine je v njej še gostilnica.

Mladenič mi je ugajal. Bil je okreten, vedno dobre volje, uslužen ljudem, kupci so ga imeli radi, nikogar ni ozlovoljil. V kratkem času me je zastopal, kakor da mi je bil sin. Mogel sem ga pustiti samega v trgovini, bila ga je sama poštenost. Toda ni trpel ne krivice ne licemernosti.

Gostilnico sem dal v najem nekemu mesarju. Dobro je plačal, toda ljudje mu niso zaman očitali, da se trese

na paro kakor zlodej na grešno dušo. Kjer je šlo za zaslužek, ni poznal milosrčja.

Nekoč je posodil siromašni vdovi nekaj denarja, in ko mu ga ni mogla vrniti, ji je dal zarubiti zadnjo kravo, ki jo je kupil sam na dražbi skoro za prazen nič. Ko so odračunali še stroške, je ostala ubogi ženi od vse krave samo koža. Vsa objokana je prišla v trgovino in je potožila Janu svoje gorje. Jan ni črhnil besedice, kupil je od ubožice tisto kožo za lepe denarce in je stopil k meni, naj bi ga pustil za tri dni preko meje, šel bi nakupovat robe. To mi je bilo po volji, ker nam je pošlo toliko stvari. Jan se je odpravil. Četrtega dne se je vrnil, dobro je nakupil. Ko sva uredila račune, je odšel v gostilnico in si je dal natočiti starine. V krčmi ni bilo žive duše, mesar ga je izpraševal, kaj je po svetu novega. Ničesar ni rekel, a ko je plačal, je potegnil iz nedrij mošnjiček, usul na mizo kup novih tolarjev in iskal med njim dva groša za vino. Mesar je debelo gledal, odkod bi dobil trgovski pomočnik toliko denarja. Vprašal ga je, pri čem je toliko zaslužil na svojem potovanju, a Jan mu je malomarno ustregel: »Ah, kaj bi, ni vredno pomenka! Prodal sem onkraj meje tisto kravjo kožo. Na vojno se pripravljajo, pa mnogo plačujejo za kože.«

Ko je mesar to čul, mu ni dalo več miru. Poklal je vso živino, kar je je le mogel dobiti, razprodal meso po smešni ceni, naložil dva voza kož in se napotil preko meje. Ni mogel učakati, kaj se bo zaslužilo. V vsem tem nisem mogel videti nič posebnega. Toda kmalu se je razbistrilo. Ko se je mesar vrnil, je pritekel k meni ter si pulil lase z glave, češ, kako strašno ga je ukanil moj po-

močnik. Izkupil je za kože jedva par grošev, povrh tega pa se mu je smejalo vse mesto.

Kdor bi pa mislil, da je to mesarja spametilo, bi se hudo motil. Po cele noči ni spal, ves se je tresel, kako bi nadomestil in izravnal tisto škodo. Njegova grda skopost ga je zavedla naposled v nepošteno delo. Bilo je v semanji dan. Krčma je bila polna do zadnjega kotička, mesar je jedva utegnil vsem postreči. Tu ga ustavi na hodniku znanec, prekupovalec živine, pa prosi: »Sosed, tule je dvesto tolarjev. Spravite mi jih, da mi jih kdo na semnju ne vzame. Ko kupim, dam pri vas za likof in si vzamem denar.«

Krčmar je vteknil denar v nedrije in stekel v gostilnico, prekupovalec pa je šel na semenj. Še dopoldne se je vrnil s kmetom, od katerega je kupil živinče. Zahteval je svoj denar. Toda krčmarju je zašepetal zlodej nekaj na uho. Pogledal je debelo soseda in rekel, kakor bi se čudil: »Kakšen denar, sosed?«

»No, za milega Boga, tistih dvesto tolarjev mi vrnite, ki sem vam jih dal davi hraniti!«

»Kaj vam to hodi na misel, boter, jaz ne vem nič o tolarjih.«

Prekupovalca je to silno osupnilo. Prosil je, rotil mesarja, toda krčmar je ostal pri svojem. Denarja ni izročil. Kup so razdrli, prekupovalcu ni preostajalo drugega, moral se je posloviti od svojih tolarjev. Prišel je k nam v trgovino po nekake začimbe. Bil je žalosten. Jan ga je izpraševal, kaj se mu je pripetilo. Ko mu je vse izpričal, ga je potolažil pomočnik: »Gospod Požar, nič se ne bojte, jaz vam sam pomorem do tistega denarja, le idite z menoj.«

Šla sta skupaj h krčmarju. Jan je izvlekel dvesto tolarjev in rekel: »Gospod sosed, to je bila zmota. Gospod Požar je hranil ta denar pri nas, tu je. Spravite mu novce, dokler nakupi gospod Požar živine, jaz moram sedaj čez polje.«

Krčmar je bil presenečen. Požar je debelo gledal, Jan pa ga je potegnil s seboj na mestni trg in mu rekel v slovo: »Zdaj idite na semenj, nato se vrnite v krčmo po denar, a glejte, da ne bo nihče prisoten, ko ga boste zahtevali! Zvečer pa pridite pome!«

Požar vsega tega ni razumel, toda storil je, kakor se mu je velelo. Šel je nakupovat, nato se je vrnil. Prežal je na tisti hip, ko je stopil krčmar v svojo sobico, potem pa je skočil za njim in zahteval denar. Krčmar mu ga je takoj izročil, kar cedil se je od prijaznosti: »Vidite, boter, zdaj je vse redu. Tu imate svojih dvesto tolarjev.«

Dobro je vedel, da mu tega denarja ne more utajiti, ker ga je prejel vpričo Jana. Požar je izplačal kmetu svoj dolg in ostal potem v krčmi. O mraku pa je stopil k Janu, ves v skrbeh, kako se stvar izteče. Jan ga je veselo sprejel: »Idite, zdaj si pojdeva vdrugič po denar.«

Šla sta v krčmo. Jan pozove krčmarja: »Gospod sosed, tukaj je prišel gospod Požar po svoj denar.«

Krčmarju so se naježile obrvi:

»Oho, saj sem mu jih dal sedaj, pred minuto!«

Toda Jan je vztrajal pri svoji zahtevi: »Ničesar mu niste dali, saj bi bil moral biti pri tem tudi jaz navzočen. Skupaj sva denar prinesla. Skupaj ga tudi odneseva. Saj ga menda ne nameravate utajiti, kaj?«

Krčmar je izprevidel, da se je ujel v lastno zanko. Hočeš nočeš, maraš plačati v drugo dve sto tolarjev. Pa

še jeziti se ni smel, da bi se ne izdal, kako je mislil prekupovalca ukaniti.

Tako je pomagal še mnogokrat dobri naš Jan ubožcem in tistim, ki so jih silniki ponižali in razžalili. Nikakor ni prenesel krivice.

Med tem pa je Guzej tuhtal in preudarjal, kako bi se osvetil Janu, obenem pa je nameril tudi meni silen udarec. Neko popoldne je priropotal v mesto težek parizar. Na njem je bilo deset sodov, vštric njega je hodil z bičem v roki voznik in je zavil naravnost k nam v gostilnico. Krčmar ga je vljudno pozdravil, saj so vozniki v krčmah gospodje, ker dajejo mnogo zaslužka.

Konji so zavozili na dvorišče pred kolarnico. Hlapec je izpregel in postavil dva para konj v hlev, voznik pa je stopil v gostilnico in si naročil dobro večerjo in najboljšega vina. Potem je povabil k mizi krčmarja, in ko je iztresel kupico, se je namrdnil, da toči mesar slabo vino, da ima na vozu boljšega. Poslal je hlapca, naj mu natoči iz določenega soda, in povabil vso hišo. Zares, vino kakor malvazija.

Sedeli smo vsi z njim za mizo in pili. Krčmar je uganil, da vsem prija tisto vino, hotel ga je torej nekoliko sodov kupiti. Toda voznik mu reče, da se ne mudi s kupčijo, da se pomenita jutri o tem. Naročil je, kar je kdo hotel, gostil in napajal vso krčmo.

Jan je sedel vštric mene. Motril je voznika s paznim očesom, čez nekaj časa pa je šepnil: »Gospod svetnik, meni ne ugaja preveč ta voznik.«

Čez nekaj časa je šel ven, ne da bi bil komu kaj rekel. Stopil je pod kolarnico, ogledoval si tiste sode, trkal zdaj

po tem, zdaj po onem. Zdelo se mu je, da done nekam votlo, kakor da so prazni, in tu ti začuje iz nekega soda glas: »Ali je že čas?«

Jan je osupnil, toda brž je odgovoril: »Ni še!«

Sedaj je pa vedel, kaj je v sodih. Stekel je ven in naravnost v mestno hišo. Malo kesneje se je vrnil za mizo in pil z nami. Sedeli smo do pozne ure, bilo je že skoro polnoči, ko smo se razšli spat. Šel sem domov, nič hudega sluteč. Ko se pa zjutraj prebudim, je bilo vse mesto pokonci. Pravili so, da so ujeli Guzeja z vso njegovo tolpo vred.

Tisti voznik vam je bil Guzej. V enem sodu je imel vino, v vseh drugih pa so bili skriti njegovi tovariši. Tam so čakali, dokler potrka ponoči na sod, potem bi bili okradli trgovino in krčmo ter ubili našega dobrega Jana, ki mu je prisegel Guzej osveto.

Jan jih je izsledil, poklical iz mestne hiše vojake, ki so ponoči obkolili vso našo hišo. Ko smo se odpravili spat, je stopil Guzej na dvorišče, hotel poklicati svoje tovariše, da bi nas oplenili. Jedva je prišel na dvorišče, so ga naskočili vojaki, ki so nato potrkavali po vrsti po vseh sodih. Jedva je prilezel kak tolovaj na dan, že je bil ujet in vklenjen.

Tako je otel naš kralj naše mesto, tako nas je rešil tistih tolovajev. Od tistih dob ni bilo pri nas čuti ne o umorih in ne o razbojih.

Vsi smo mu bili hvaležni. Prosili smo ga, naj se nastani pri nas, naj postane naš someščan, on pa le: »Bog ne prizadeni! Moram po svetu dalje, ker imam še mnogo opravila.«

Poslovili smo se torej od njega in ga spremili z godbo daleč iz mesta. Od tistih dob nismo več slišali o njem. Šele sedaj pa smo prejeli povabilo na kraljevsko svatbo.

* * *

Poslušalci so zahvalili gospoda svetnika za njegovo pripovedko. Zelo jim je ugajalo, da je imel njih kralj še kot hlapec samo eno reč v mislih: kako bi očistil deželo vseh negodnikov in nasilnikov. Poslušalci so bili radovedni, kako se je tedaj rešil iz tiste vražje doline, no bilo je že prepozno za tisti večer. Ura je zahreščala na steni in kukavica je odkukala med pisanimi cvetlicami na kazalki enajsto uro.

Vstali so, da bi šli spat, krčmar je šel še pogledat vreme, pa je videl, da se je črni obok osul z zvezdami, svež sneg se je iskril po zametih, nobena sapica ni prihajala, metež je nehal. Vrnil se je in oznanil, da je nevreme minilo, no treba bo še počakati dan in noč, da se sneg usede. Jutri zarana pošljejo hlapca na smučeh v mesto, da oglasi njih prihod.

Vsak mu je hotel izročiti par vrstic, da jih vzame s seboj na pot, toda župnik je stopil po polo gladkega papirja in po gosje pero. Napisal je s spretnim peresom, kdo vse prihaja, kako so se sešli in kaj jih je zadržalo. Vsi so se podpisali, narisali so umetne čiričare ali pa tudi tri križce, kakor je kdo znal in umel, samo lovec se ni podpisal, in ko je prišel hlapec po spis, ki je bil zvit v trobelico, prevezano s svilenim trakom s klobuka gospoda upravnika in dobro zašito v košček platna, tedaj mu je naročil, naj javi kralju, da mu pošilja stari Šetinec svoje pozdrave.

Drugi dan so vstali gostje kesno. Omotavali so svoje stvari in so se pripravljali na pot. Opoldne so se sešli zadnjič k dobremu obedu, nato so se pa dogovorili, da si bodo pripovedovali vse do večera, dokler se ne vrne sel. Samo da nihče ni vedel, kdo bi naj začel. Končno si je obrisal lovec plave brke, počehljal Skoka po smrčku, potegnil krepko iz lule in začel.

Lovčeva povest.

Služil sem prej na sosednji grajščini. Naša dobrava Hudi log je mejila baš s Škratovim dolom. Bilo je to daleč v odljudni pustoti. Tam še z lesom nismo vedeli kaj početi zaradi samih globokih jarug in silnega pečevja.

Neko noč sva prežala z logarjem na tatinske lovce, pa zaman. Zgodaj zjutraj jo mahneva zopet proti domu. Tedaj pa mi je bilo, kakor da mi nekdo šepeče: Stopi čez Hudi log, že dolgo nisi bil ondi. Logarju se ni prav hotelo. Našetala sva se tiste noči do site volje, meni pa ni dalo in ni dalo miru. Hodiva skozi hrastje, solnce je vzhajalo. Iznenada ti čujem neko rjutje, prihajalo je nekako daleč iz skalovja. Kar tako lahko se ne ustrašim, posebno v hosti ne, toda to rjovenje in vpitje je bilo tako presunljivo, da naju je oblila kurja polt. Ko zavijanje le ni hotelo nehati, velim: »Žmavec, nič ne pomaga, poglemati morava, kaj to pomeni.«

Lazila sva po skalovju navzdol proti mestu, odkoder je rjovenje prihajalo. Ničesar nisva videla, mahoma pa zapazim v grmovju ob visoki steni na desno od naju nekaj

belega kakor razgrnjeno haljo. Tisto rjutje je zdaj nehalo. Bilo je tiho. Nisva vedela, kam bi se obrnila. Lezla sva torej preko žleba k tisti beli halji, in ko prilezeva bliže, ti moli iz dračja in šipračja roka. Našla sva dobrega našega Jana vsega pobitega, bil je nezaveden. Ko je padel, se je ujel s plaščem v grmovju pa je tako obvisel. V globini pod nama je ležala pod pečino grmada: pobiti konji, remenje, razbita kočija.

Nisva vedela, kaj bi počela. Poslal sem Žmavca, naj zleze nazaj na pot in naj stopi skozi gozd doli v jarugo pogledat, kaj se je pripetilo. Sam sem ostal na tistem skalnatem rtu, umival Janu glavo z žganjem pa čakal, da se zdrami, ker bi sicer ne vedel, kako bi ga spravila kvišku po tisti strmini. Nekaj časa zatem se je zavedel, sklonil se in sedel. Nič ni vedel za sebe, toda njegove kosti so bile cele. Hitro so se mu vračale moči. Dal sem mu mrvo kruha in požirek slivovke. Sedela sva tesno drug poleg drugega — saj ni bilo mnogo prostora ondi — a Jan mi je pravil, kaj se mu je pripetilo.

Čez nekaj časa čujeva Žmavca doli žvižgati in klicati. Nisva pa se razumela na tako daljavo, velel sem mu torej z znamenji, naj se vrne v gozdarno. Ko je Jan mogel vstati, sva splezala srečno po tisti strmini navkreber. Dobro se je držal, ali gori na ravnem se je jedva vlekel. Dolgo je trajalo, preden sva prilezla do gozdarne. Žmavec naju je že čakal z zajtrkom, Jan pa je le silil spat. Ponudil sem mu svojo posteljo. Imel je razpaljeno čelo in oči so se mu svetile, končno pa je zaspal.

Žmavec je povedal, da je našel v globeli človeka z razbito lobanjo. Ni ga bilo moči spoznati. Bil je zapleten v vajeti na grmadi koles in drobcev kočije. Konji so se

vsi pobili do zadnjega, in prav ti konji so tako rjuli, preden so poginili. Zvedel sem že od Jana, kdo je tisti mrtvec, toda mislil sem si: pomagati mu itak ne moreš več in kdo se bo pletel v takšne stvari. Bog ve, kaj bi se iz tega še izcimilo. O Žmavcu sem vedel, da je odljuden godrnjač, ki ne reče nikomur nepotrebne besede. Pustila sva torej vso stvar na miru, saj sva imela dosti posla z Janom. Živeli smo v tisti naši hosti kakor divjaki, včasih po cele tedne nismo videli človeka. Z Janom pa ni bilo šale. Ponoči je kričal, hotel je pobegniti. Več nego teden dni je trajalo, preden je vedel zopet zase. Storila sva, kar sva mogla. Tako sem ga priljubil, kakor da mi je bil sin. Solze radosti so me oblile, ko je nekega jutra odprl oči ter se mi nasmejal. Zdaj je bilo že vse zopet dobro, bil je jak, zdrav hrust. Polomljenih kosti ni bilo, par dni pozneje je hodil z menoj po hosti.

Nerad bi ga bil izgubil, privadil sem se ga. Bog ve, koliko se nisva porazgovorila, toda bil sem vesel, da me spremlja dobra duša. Ponudil se mi je sam, da bi ostal pri meni, ko bi mi mogel rabiti, ker se mu je svet zameril in priskutil. Ponudba mi je bila baš všeč. Živela sva skupaj preko vse zime do pomladi. Ves ta čas si nisva rekla žal besede.

Postal je dober lovec. Z vsakim bi se bil mogel kosati. Naučil sem ga vse, kar sem znal in smel, in Jan je dobro napredoval. Ko nas je zametla zima, sva prebila cele dneve doma, kuhala, pomenkovala se, igrala s kartami. Kmalu je igral bolje od mene. Najrajši pa je igral v somraku pred spanjem na moje gosli in igral tako genljivo in tako otožno, kakor bi hotel izreči žalost vsega sveta — kar govoril je s tistimi goslimi.

Velike bridkosti mu je prizadeval svet. V dolgih zimskih nočeh, ko je veter tulil, da nismo mogli spati, sva sedela pri peči in Jan mi je pravil, kako preudarja, čemu sta beda in zloba na svetu. Tudi mene je znal včasih ogorčiti svet, dosti sem pretrpel in izkusil, toda Jan mi je to raztolmačil drugače. Pravil je, da ni še vse storjeno, če strpljivo prenašamo krivico ali pa če zabavljamo čez svet, marveč je treba pomagati vsem dobrim, da bi zlo in gorje izginilo s sveta. Odpravljati moramo vse nerede, brez strahu moramo služiti dobremu, ustavljati se zlu, ne smemo lagati ni sebi ni drugim, da je kaka grda strast potrebna na tem svetu.

Kaj pa vem, o čem je še vse modroval Jan ob tistih zimskih večerih! Preprost sem samo mož, ki dela svoje in ne škoduje nikomur, pa tudi ne dam, da bi me drugi nadlegovali. Toda v srcu hranim izza tistih razgovorov tako mile spomine, da me še danes ogrejejo, če mi ožive.

Jedva so skopneli spomladi snegovi, komaj so zacvetele dremavke, kopitniki in jagelci, je postal Jan zamišljen in nezgovoren. Videl sem, da mu je tesno pri srcu. Nekega večera sva šla nad kljunače, a ko sva se vračala iz Brezine v gozdarno, se je Jan odločil:

»Stric, žal mi je, da vas moram ostaviti, ali kaj mi je storiti? Zaman bi tu še dalje gubil svoja mlada leta. Čas nikogar ne čaka. Nujno je potrebno, da se zopet odpravim v beli svet, koder bom hodil po tisti poti, ki mi jo je namenila usoda.«

Tiščalo me je v grlu od bridkosti, toda izprevidel sem, da drugače ne more biti, ker je izbran za druge namene, nego da bi ostarel v gozdni odljudnosti kakor jaz. Premagoval sem se, da bi ga ne cvelil; kakšna pa

bi tudi bila taka ločitev med možmi! Zvečer sva vse lepo vložila v torbo, za spomin sem mu podaril svojo dvocevko, ki mi jo je za moje mladosti prinesel iz Benetk knez, kateremu sem služil za osebnega lovca. Zamotal sem mu svoje gosli v malho, da se me bo vsakokrat spominjal, ko bo godel, potem pa sva še sedela in se pomenkovala do ranega jutra.

Zarana je prišel stari Žmavec. Ko je slišal, da Jan odhaja, je bil ves divji. Tako mu je služil vso zimo, kakor da bi bil sam knezov sin. Ni mogel izprevideti, čemu bi nas ostavljal. Ker pa je videl, da Jan noče drugače, ga je prosil, da bi mu smel nositi torbo in da bi ga smel spremiti vsaj do ravnine za mejo našega lovišča. In tako smo šli na pot. Solnce je jedva zlatilo vrhove dreves. Spremil sem ju vse do razpela v Trnju. Tam sva se ločila. Nič nisva govorila, le poljubila sva se za slovo. Gledal sem za njima, dokler mi nista izginila za gričem, potem sem se vrnil v dobravo. A ves dan se mi ni nič prav ljubilo, zvečer sem se skoro bal iti domov, ker sem vedel, da mi bo tam samemu tesno pri srcu. Pohajal sem po hosti. Že se je mrak lovil za grmičevje, ko sem končno zapazil Žmavca, ki se je vračal. Sedela sva sama pri peči, kadila, pila, še do večerje nama ni bilo Žmavec ni nikdar mnogo govoril v svojem življenju, tistikrat pa je molčal, kakor da so mu bila usta zašita. Nenadoma pa mi reče: »Gospod gozdar, ta naš mladenič ni kar navaden mladenič. To sem dobro čutil vso zimo. Ali je princ ali pa še kaj višjega. Sedaj že vidim: kaj bi neki za milega Boga delal z nama tukaj v tej hosti!«

Vedel sem, kako je bilo treba streči Žmavcu. Da sem ga izpraševal, ničesar bi ne bil dobil iz njega. Pustil sem

ga pri miru, molčal in kadil. Žmavec je čez nekaj časa razvezal svoj meh in tako sem zvedel, kaj se je pripetilo po poti in zakaj je bil Žmavec tako ganjen. Hodila sta vkupe že precej časa, mahoma jima prikrevlja nasproti bos berač in ju prosi miloščine. Žmavec je bil dober človek, toda tak sumljiv možakar v hosti ga je spravil vselej iz ravnotežja — saj je tudi dobro vedel, kako so prekanjeni lovski tatje. Nahrulil je torej berača, kaj počenja v hosti. Hotel ga je pregnati, toda Jan mu je branil, izvlekel tolar, ga dal beraču in ga odslovil v božjem imenu. Žmavec ni črhnil besede, toda mrzelo ga je vse to, pa je sklenil, da na povratku malo pogleda za tistim čudnim beračem. Opoldne sta se spustila do Kobilje glave. Bila sta že v ravnini, tam pri Božji vodi sta sedla k obedu. Jedva sta se lotila jela, pa ti nekdo leze iz goščave. Bil je zopet tisti berač. Prosil ju je, da bi mu dala jesti. Žmavec ni mogel razumeti, odkod se je vzel, Jan pa ga je takoj povabil, naj prisede k njima. Dal mu je jesti, piti in ga pobaral, zakaj je tak revček na svetu. Prosjak ni zinil besede. Jedel in pil je za tri, potem se je zopet pobral in izginil v hosti. Žmavec si ni mogel kaj, vprašal je Jana, zakaj je tako gostil tistega negodnika, ko je vendar skoro gotovo lovski tat, ki dela samo škodo v hosti. Jan pa mu je odgovoril, da svoje žive dni ni odpravil berača s praznimi rokami in da je bolje nahraniti deset nevrednikov nego odgnati enega edinega reveža, ki je res potreben in nadložen.

Nato sta šla svojim potem. Stopila sta iz gozda. Bližala sta se vasi. Tu ti stoji sredi polja kapelica, tam pa sedi zopet tisti berač in prosi Jana, naj mu da čižme, ker ima ozeble noge. Jan ni rekel ni bev ni mev, odvezal je

s torbe škornje ter jih dal beraču. Tedaj pa se je berač sklonil pokonci in rekel: »Jan, dober si bil in dober si ostal. Vršiš svojo dolžnost na svetu, in kar si poželiš, vse se ti izpolni, vse ti bo dano!«

Po teh besedah je stopil za kapelico in izginil. Nobenega sledu ni bilo za njim, le zarja je oblila kapelico, ko se je solnce nagibalo h goram. Žmavcu pa se je zdelo, da bi bil od kapelice šinil plamen vse do neba. Ves osupel je obstal. Tedaj mu je pa Jan rekel, naj se vrne, ker se začenja tukaj njegova daljna pot po svetu. Zahvalil se je starcu za vse in vzel torbo, in ko sta šla vsaksebi, Žmavec od samih solz ni videl svoje poti. Segel je v žep po tobak, pa je našel v žepu mošnjiček, ki je bil poln trdih tolarjev. Dosti je bilo, da si nakupi hišico, kjer bo mogel mirno živeti do svoje smrti.

Ostavil je službo. Meni se je oskutilo samovanje v tisti gozdarni, in ker se mi je baš nudilo to mesto tukaj, sem se rajši preselil v te gore.

* * *

Vsi so tiho poslušali, dokler je stari lovec pripovedoval svojo povest. Ko je končal, so vsi silili k njemu, čestitali mu in se mu zahvaljevali, da je otel kralja in da je zanj skrbel. Stari lovec se je le smehljal, tlačil si pipico in dejal: »Ali kaj, samo da je vse tako srečno izteklo! Le to bi še rad vedel, kaj je tisti neposajenec uganjal ves čas, kar ga nisem videl.«

Nihče ni vedel ničesar povedati. Kar se je iznenada začel izmotavati žid na klopi pri peči iz svojih ovojev in je rekel: »Velespoštovana gospoda, krasnih stvari imam, za pol cene bi jih dal, samo ko bi jih mogel prodati tako

imenitni gospodi, še v prestolnici ne najdete tako divne robe. Saj bi ne prodajal tako pošteno, ko bi ne bila računila njegova kraljevska milost sama me poučiti, da moram ravnati milo z ljudmi naše dežele in da jih ne smem zatirati.«

Vsi so bili zvedljivi, kdaj je srečal žid kralja. Abrahamov sin pa je le ponujal svoje blago, pogajal se, popuščal, dokler je zaradi ljubega miru kupil od njega vsak svoj kos. Zadovoljno je sedel žid na klop, zaprl oprezno svojo krošnjo, denar pa vsipal previdno v usnjato vrečico na prsih, in ko so ga izpraševali, je nosljal: »Velespoštovana gospoda! Vidite, reven žid sem. Danes je že težko trgovati. Vse kaže, da prihaja nova doba, zato sem se namenil h kralju, da ga poprosim, naj se nas usmili, naj nas ne zatira, da bi mogli živeti. Vem, kako je milostljiv, zato upam in se zanašam, da se nas usmili. Samo enkrat sva se srečala v življenju, pa naj vam povem, kako je to bilo.

Židova pripovedka.

Nekoč sem šel po kupčiji po vaseh kupovat in prodajat, kakor je naneslo. A tu srečam pri plitvem ribniku mladega fanta z malho na plečih, iz nje pa so molele gosli. Na hrbtu je nosil torbo, čez ramo mu je visela puška. Voščil sem mu dober dan. Zahvalil se mi je. Začel sem pomenek z njim. Rad bi bil zvedel, kdo je in kam je namenjen. Bilo mi je čudno, da nosi puško, ko pa ni lovec. Ponudim mu se torej, da kupim tisto puško. Slaba trgo-

vina je bila v tistem času, gospoda. Tedaj je bil človek vesel, če je le kaj našel. Puška je bila krasna, pravo kneževsko delo. Bratu je brat ne bi dal za dvesto kron, toda mislil sem si: Bog sam vedi, kje jo je vzel.

Ponudil sem mu zanjo krono, češ, stara je in izrabljena.

Popotnik se je nasmehnil in rekel: »Veš, kakšna je ta puška? Poglej tja preko ribnika! Ondi v sredini je na klečevju šipkovje, dobrih sto korakov je do tja. Ko sede na tisto grmovje vrabec, sprožim nanj. Če ga ne zadenem, ti dam puško zastonj, če ga pa odpihnem, pojdeš ponj, prineseš mi ga in mi plačaš deset cekinov.«

Mislil sem pri sebi: to ni slab posel, na tako daljavo menda vendar ne bo streljal vrabca. Takoj sem se — gorje meni! — pogodil z njim. Čakala sva torej. Mine samo par hipov, pa ti prileti na grmovje vrabec, jedva ga je bilo videti. Moj popotnik stori »prask« in vrabec je padel. Silno sem se ujedal, pa ni bilo pomoči. Slekel sem se, da bi ne pomočil obleke, in sem bredel po ribniku k tistemu grmovju. Popotni človek, ki ni bil nihče drugi nego samo kraljevsko veličanstvo v preprosti obleki, se mi je smejal nekaj časa, ko sem tako brozgal po mrzli vodi, nato pa je vzel gosli, ubral jih, in ko pribredem h klečevju in iščem tistega ptička po grmovju, draga gospoda, tedaj je zagodel tako divji ples in obenem tako ljubeznivo, da je vse v meni igralo. Sam ne vem ne kaj ne kako, začel sem se vrteti in poskakovati po tistem trnju. Pa sem kmalu prosil milosti in sem bil vesel, ko sem se vrnil s tistim vrabcem; toda bil sem ves opraskan in okrvavljen. Dobri fant me je veselo sprejel, po-

bral cekine in mi je še dal tak nauk, naj v drugo ne iščem take stave, pri kateri bi obiral ljudi.

Mene pa je popadla takšna strašna zlost — na svojo sramoto. Draga gospoda, vam moram to priznati — da sem šel v mesto, pa sem ovadil tistega dečaka, da me je mučil in da mi je vzel deset cekinov. Ko je prišel fant zvečer v mesto iskat prenočišča, ga je spoznal krčmar po mojem opisu. Poslal je po biriča, ki je zaprl mladeniča čez noč v ječo. Drugi dan so ga poklicali pred sodišče in so ga vprašali, čemu je napadel ubogega žida in mu vzel cekine. Jan me je tako pogledal, da mi je kar vroče prihajalo, potem pa je začel praviti. Vse je povedal, kakor je bilo, pridejal pa je še dolg golč o tem, kako delamo po deželi nepoštene kupčije, kako obiramo ljudi in da mi je hotel dati samo dober nauk. Cekine je razdelil med berače pred cerkvijo, preden je šel v krčmo. Poklicali so vseh deset prosjakov. Zares, vsak je dobil svoj cekin. Srce me je bolelo zaradi tistega zapravljenega denarja

Slavni sodni zbor je še hotel vedeti, kako je bilo s tistim plesom in s tistim goslimi. Fant se je takoj ponudil, da jim zagode, jaz pa sem prosil sodnike, naj me odpuste, da bi se mi kaj ne pripetilo. Gospodje mi niso hoteli ugoditi, zato sem se dal privezati za steber, da bi me ne mogel zavrteti s tistimi goslimi. Potem pa je začel gosti, najprej bolj po malem, kakor če žgole ptički. Gospodje so poslušali, še dihati niso mogli. Kmalu pa se je razigral, in tedaj me je začelo trgati. Skakal sem ob stebru kakor divji, pot me je oblival, kričal sem: »dosti, dosti!« Priznal sem rajši po pravici in resnici, da sem krivo obdolžil mladeniča, da je bila stava čisto pravilna. Ko so me odvezali, so me jedva držale noge. Slavno sodišče pa me

je nahrulilo. Takoj so me začeli sodniki soditi in se mi groziti, da me zapro in obesijo. Bil sem napol mrtev od strahu, no, tisti fant — njegova kraljevska milost — je prosil, dokler so me izpustili.

Za slovo me potreplje po rami in pravi: »Dragi moj, nič ne zameri! Danes je to bila le šala, toda če mi ne nehaš varati ljudi, se bova zopet videla in tedaj ti bo huda predla.«

In tako sem, draga gospoda, sam Bog mi je priča, od tistih dob zamrzil vsako lest in lokavost. Živil sem se pošteno. Kakor kupim, tako prodajam, toliko da sem živ od izkupička. In sedaj upam, da se me spomni naš milostivi kralj in da me ne bo gnetel in zatiral, da se bom smel nastaniti nekje v mestu in razpošiljati svoje blago in vsem tukaj navzočnim gospodom poslužiti z vsem mogočim po najnižji ceni, samo če se boste zame zavzeli pri njegovem kraljevskem veličanstvu.

Novi gostje prihajajo.

Med tem, ko je žid pripovedoval svojo zgodbo, se je zmračilo v sobi. Prižgali so luči, mati kovačica pa je pripravila večerjo. Najedli so se in napili. Vsi so bili nekam manj zgovorni. Preudarjali so, kako bo jutri, ko odidejo iz tega tihega gnezda. Lovec je sedel na klop, psička sta skočila na okence, gledala nekaj časa ven, pa sta začela bavkati. Lovec pogleda in vidi, da tam na snežni ravni blizu smrečja gori rdeč plamenček. To se mu je zdelo čudno. Vsi gostje so bili zvedljivi, kaj to pomeni, kdo se greje tam v snegu. Kmetica se je ustrašila. Bog ne prizadeni, da bi ne bili nemara tolovaji, ki so prišli ropat in požigat gostilno. Možje so se smejali, potem so sklenili, naj bi šel kdo tja pogledat. Lovec ni zinil besede. Oblekel je svoj topli kožušček, visoke čevlje je imel itak vedno obute čez kosmate nogavice, nadel si klobuk in stopil po svojo puško. Med tem pa mu je krčmar prižgal svetilko slepico, ki se da pripeti s kaveljčkom na suknjo. Odpehnili so vrata. Psa sta se zagnala ven, nista pa lajala, le cvilila sta potihoma in stekla v velikih ovinkih proti plamenčku. Lovec je iztrkal pipico, jo spravil v žep, napel do polovice peteline in ogledal prah na ponvicah. V senci zameta se je počasi plazil k tistemu mestu, kjer je rdel na belem snegu ogenjček. Vteknil je roke v jazbečjo rokavnico in nosil puško oprezno pod pazduho. Bila je to krasna puška. Imela je risane cevi iz angleške jeklene žice in preprosto kopito iz prekmorskega črnega lesa. V železne dele pod petelini so bile vložene zlate niti, ki so predstavljale na eni strani jerebice, na drugi strani pa iz trstičja leteče race, ki jih je preplašil prepeličar. Na to orožje se je smel zanašati in nič se ni bal.

Tako se je plazil nekaj časa v senci zameta. Mesec je svetil, da je bilo tako jasno kakor podne. Prišel je do meje, odkoder je videl čez ravan. Psa sta tekla najprej vsaksebi, zdaj pa sta se plazila polagoma tiho kakor dve miški po snegu proti ognju, tam pa sta se potuhnila. Lovec je videl, da ležita na snegu kakor dve črni vrani, da se več ne ganeta, ker sta izprevidela, da tu ni kaj loviti.

Za njima sta ždeli pri ognju dve skljućeni senci, v ognju pa se je krepelilo nekaj črnega.

Lovec se je uveril, da ni prav nobene nevarnosti. Zadel je puško na ramo, izvlekel pipico, natlačil, zakresal, prižgal, potem pa je zažvižgal kakor slučajno psoma in stopil naravnost k ognju. Pride tja. Psička se mu privijata k nogam. Silno se je začudil. Raz majhno skalico je bil odgreben sneg, na kamenu je gorel kup vlažnih smrekovih vejic, da se je kadilo visoko v zrak, a v ognju je sedel majhen škrat in se tresel od mraza. Na eni strani ognja je ždela skljućena stara babnica. Čez glavo je imela robec, na sebi oguljen moder kožušček, na hrbtu pa malho. Poleg nje sta visela kosa in peščena ura. Nej nasproti je čepelo majhno človeče. Vsa scvrknjena mu je bila koža na licu. Imel je zelen, zmrzel frakec in rumene škornje. Mel si je suhe ročice in gledal na lovca z velikimi, ribjimi očmi. Napenjal je tolsto šobo z mesnatimi dlačicami. Silno plah je bil in prestrašen. Lovcu se je zdelo vse zelo čudno. Tiho jih je opazoval nekaj časa, psa pa sta jih ovohljavala. Ko se pa nenavadna družbica le ni hotela geniti, je lovec začel: »Ljudje dragi! Kakor se mi zdi, vam ni najbolje. Kaj pa počenjate tukaj?«

Škrat se je okrenil v ognju, razgrebal s krempeljčki žerjavico in odgovoril:

»Dragi gospod! Slaba kaže. Že tretji dan smo na potu v tujino. Čez mejo bi radi. Tukaj smo že opravili, z nami je pri kraju. Jaz sem Škrat, tule je gospod Vodenik in ondi je gospa Smrt. Mi trije smo ostali zadnji v teh krajih. Vsi drugi naši tovariši, ki strašijo po hostah in po polju, so bili bolj prekanjeni in so že davno odnesli pete, mi pa smo vedno mislili, da bomo vendarle tukaj prebili

in pretrpeli, da nemara le ostane stari kralj. Dobro se nam je godilo pod njim. Vsi ljudje so radi verovali v nas, zdaj pa se je to vse mahoma izpremenilo. Novi vladar nima nič usmiljenja z nami — saj smo to izkusili vsi trije na lastnem telesu in rajši bi poginili tu v tej grozni zimi, nego pa prišli iznova v njegovo pest.

Jedva je slišal lovec omeniti Jana, novega kralja, jih je nagovarjal, naj gredo z njim, da se ogrejejo in okrepčajo, preko meje jo udarijo lahko tudi jutri. Bilo jim je drago, da so imeli priliko kam se zateči, in so šli z lovcem. Lovec je poslal psa naprej. Psička sta drevela z glasnim lajanjem proti krčmi. Ko so prispeli vsi štirje v skupno sobo, so preplašili vse navzočne.

Lovec je goste miril, naj se nikar ne boje. Razložil jim je, čemu jih je privedel, da ti tuji gostje ne mislijo nikomur škodovati, samo prenočili bi radi tukaj, da bi se mogli odpraviti jutri v tujino. Vsi pa znajo pripovedovati o kralju Janu, in to baš iz tistih dob, ko je popotoval po svetu, da bi spoznal ljudstvo, njegove težave in sredstva, kako bi jim pomogel.

Med tem so se tisti čudni gostje na klopi pri ognjišču malo pogreli. Vodeniku se je omehčal zeleni frak. Zelo se je radoval, ko mu je zopet kapala od škricev voda. Smrt si je odmotala ovoje z glave, odložila malho, koso in peščeno uro ter si počesala na sencih sive lase. Škrat, stari lisjak, se je stisnil k ognjišču, počastil slavno družbo z dolgim govorom, zahvaljeval se v imenu vseh treh za ljubeznivo gostoljubnost, obetal v povračilo gore in doline, naposled pa prosil prijaznega dovoljenja, da bi smel zlesti na ognjišče, ker ga strašno muči protin in mu samo toplota lajša bolečine. To je vse prisotne iz početka

osupnilo, potem pa so se začeli smejati. Škrat je zlezel takoj na ognjišče in sedel potem ves čas na žarečem oglju kakor zamaknjen od razkošja, grabil k sebi plameneča polena in se krepelil na žerjavici kakor kokla v pesku. Nato so dali novim gostom obilo jedi in pijače. Ko so vse použili, je menil lovec: »Zdaj pa pozor, prijateljčki moji, nič ni zastonj na svetu! Nekaj ste zinili o našem kralju Janu. Zelo radi bi zvedeli, kaj ste z njim imeli.«

Zlodej se je med tem ogrel in napil goreče slivovke. Bil je vesel. Vnovič je govoril in se zahvaljeval v imenu svojih drugov za dobrote, navsezadnje pa je povabil Vodenika, naj izpriča, kako se je srečal s tistim novim kraljem in zakaj se seli. Vodenik je sedel na klopi kakor kak potuhnjenec, gladil si je z desnico krive prste plavutaste levice in pravil: »Krr, krr — hud je — kvak, proč.«

Dobri Vodenik je pripovedoval svojo povest tako čudno, da ga je bilo težko razumeti. Sipal je čudne glasove iz grla. Toda vaš kroničar, ki se je ondi gostil z njimi, ki je božal Brzo in Skoka na svojem krilu, je zapisal to tako, da bi mogli razumeti tudi bralci.

Vodenikova povest.

Stanoval sem v lepem, globokem ribniku pri starem mlinu. Krasno se mi je ondi živelo. Okoli in okoli so bila širna močvirja, porasla s trstičjem, razsežne loke, polne šaša in visoke trave, dno ribnika pa je bilo jasno, peščeno. Veselje je bilo tam stanovati. Pri tistem mlinu je bil splav,

ves prerastel z divjimi šipki, s trstjem, z velikimi zvončki slaka in z visokimi rožnatimi ruticami. Za mlinom nad mahovitim kolesom je bil tolmin, ves pokrit z leknom. Kakor plamenčki so se svetili beli cveti nad zelenimi listi, a tam doli v moji državi je bilo tako tiho, tako udobno, da so tja prilezli vsi raki iz okolice, vsi krapi in vsi ostriži so se tam hladili ob vročih dneh. Tam so se shajali vsi polži, vse školjke, vsi kozački, tam se je kar gnetlo mojih podložnikov; a nad tolmunom so se poigravali pod starimi vrbami na vodni gladini povodni pajki, greli so se po trstju kačji pastirji, rajali so proti večeru roji komarjev.

Bilo je tam tako krasno v tistem zatišju, da sem se tja zatekal najrajši iz svojega stanovanja v ribniku. Vsi so me tam poznali: povodne miši, ki so stanovale pod koreninami dreves, sluzaste kače, žabe na produ, še čvrčki in kobilice v travi na loki; zahajal sem torej k njim na pomenke.

Cele noči sem ondi prebedel poleti. Jako dobro se mi je tamkaj godilo, tako da sem od same razposajenosti tekal na loke, razmetaval kopice sena in gledal v mesec. Včasih sem stekel k mlinu, pa sem izpustil vodo na kolesa. Plašil sem vso okolico. Vsi so me začeli črtiti. Lučali so kamenje za menoj in hoteli stražiti v mlinu. Jaz pa sem se jim samo rogal, vedno jim kljuboval in nagajal, da so se bali ondod hoditi, češ, tam v mlinu in na lokah straši. Nihče si ni upal več tja ponoči, vsa krajina je bila moje kraljestvo.

Često sem rad sedel tamkaj ob toplih nočeh. Na splavu sem sušil pisano trstje, kar lesketalo se je v mesečnem svitu kakor svila in srebro, sviral sem na piščal in

zrl po krajini, po ravnini, na kolibe in koče, na rdeča okenca in bele steze med travniki. Bila je to krasna doba. Vsa vas me je imela v čislih, mlinar si ponoči ni več upal v mlin. Iznenada pa je vse to minilo. Sedim nekoč v koritu pod kolesom. Bil je krasen večer. Solnce je še gorelo. Miril sem ondi žabe, ki so se prepirale za nekak mrčes z desnega in levega brega. Kar slišim iznenada, kako se zahvaljuje oče mlinar nekemu fantu za pozdrav in pravi: »Sinko moj, saj bi prav rad, toda tukaj ni mogoče prenočiti, tod straši.«

Mladenič se ni dal odpraviti, češ, rad bi videl pošast. Zmenila sta se torej navsezadnje, naj poskusi. Dobil bo svečico, hleb kruha in velik vrč piva, da mu bo krajši čas in, če srečno opravi, krono v dar!

Mislil sem si, le počakaj, te že dobim v pest; toda ne morem vam niti povedati, gospoda moja, kako me je zdelal. Ko se je znočilo, sem zlezel po kolesu iz vode, da vidim, kaj bo fant počel. Obšel je mlin, potem je stopil v sobo, snedel mrvo kruha in sira, razgrnil gunje in si prinesel pivo ven na splav. Nekaj časa je takole zrl po krajini, potem se je vrnil v sobo, iz katere je prinesel nekake lične deščice, prav zalo izrezljane. Na deščicah so bila napeta nekaka črevca preko tenkega vratu. To skrinjico je držal pod brado, z levo roko prebiral črevca, v desnici pa je držal prožno paličico, s katero je švigal in drsal po skrinjici. Gospoda moja, do svoje smrti bi ne bil ugenil, kaj je skritega v tisti leseni skrinjici. Tako sladek glas vam je prihajal iz nje, kakor če poje spomladi slavec, samo da je bilo to še mnogo ugodnejše. Še na misel mi ni več hodilo, da bi mu kaj nagajal, le poslušal sem in poslušal, tako me je to vleklo k njemu. Ko

je nehal, sem stopil k njemu na splav in ga lepo pozdravil. Bil je zal mladenič. Pogledal me je z modrimi očmi, samo smehljal se in rekel: »Ti si torej tisti, moj dragec, ki tod straši?«

Ta beseda me je ujezila, pa bi bil vendar silno rad zvedel, kakšna je tista skrinjica. Vprašal sem ga, kakšno čudo nosi s seboj, on pa se je le smejal, da je to lahka stvar: z levico primeš za vrat, v desnico vzameš paličico in pogladiš, skrinjica takoj zapoje; glavna stvar je tisto prebiranje s prsti po črevcih. Vse to mi je lepo pokazal, potem mi je posodil skrinjico, da bi sam poskusil, pa sem le začel in tak škrp in škrget sta prihajala iz skrinjice, da sem se skoro zgrudil od straha.

Mladenič se je smejal, mi pregledal prste in dejal: »Kako bi naj to šlo, ko imaš tako krive in mehke prste kakor žaba. Če hočeš, da se naučiš igrati, ti moram naravnati prste.«

Začela sva torej s tistim ravnanjem. Prinesel si je iz mlina sveder, izvrtal v splav štiri luknjice, jaz pa naj bi vtaknil vanje prste. Zabil bo k njim klinčke, da mi naravna prste. Revež nisem slutil nič hudega. Zabodel sem lepo prste v tiste luknjice do zgibov, fant pa vzame klince, jih vtakne v luknjice in začne zabijati s kladivcem. Začetkoma sem molčal, navsezadnje sem pa že kričal od bolečine. Prosil sem ga za vse na svetu, da se nočem več učiti na skrinjici prepevati, on pa ni odnehal in me je ondi tako izmučil, da me je zapuščala zavest. Nato je sedel na splav, si prižgal lulico in me porogljivo gledal, kako se previjam; potem je rekel: »Tako, dragi fantič, da se pobotava. Kaj pa plašiš tod ljudi, čemu prežiš v grmovju, razmetuješ seno in strašiš v mlinu? Čas

je, da si zavežeš culo. Odslej bomo tukaj živeli brez tebe!«

Zapisal bi se bil brez obotavljanja tudi samemu zlodeju, samo ko bi bil mogel odkuriti. Prsti so mi otekali, črneli. Še današnji dan jih ne čutim. Obetal sem mu zlate gradove, naposled pa se me je usmilil in mi rekel: »Tako, dečko! Dobro si zapomni, da te ne zalotim več tukaj! Če se še enkrat srečava v teh krajih, se ne pobotava na luknjice.« Poizpulil je klinčke kar tako z dvema prstoma, jaz pa sem se kar strmoglavil v strugo. Še drugi dan sem se tresel od čemera in se nisem prej umiril, dokler nisem slišal, kako se je mladič poslavljal od očeta mlinarja. Vsi so se tam veselili, da se jim je povrnil božji mir in da morejo zopet prenočevati v mlinu. Jaz pa sem se jim hotel ipak osvetiti. Roka me je strašno bolela. Zlezel sem na kolo in prežal na priliko, da jim ponagajam.

Proti noči stopi mlinar na splav. Ne vem prav, če me je ugledal ali ne, toda čez nekaj hipov pravi mlinarčku: »Tonček, skoči, skoči po sveder pa steci po Jana, na vrtu je.«

Nisem se takoj domislil, kdo bi naj bil tisti Jan, pa je vzel oče mlinar sveder in zagodrnjal: »Vse se mi zdi, da bi še vedno hotel tukaj nagajati.«

Pa me je pogledal, draga gospoda, tako pisano, da sem se ves stresel, nato pa je začel vrtati nove luknje v splav. Ko sem začul hreščati sveder v lesu, me je popadla zona. Jana še dočakati nisem utegnil, takoj sem pobral šila in kopita in sem se preselil iz tistega kraja.

* * *

Vsi so Vodenika vljudno obžalovali, natihoma pa so se smejali, kako je Jan čistil krajino. Zahvalili so se mu za povest, in ko je tožil, da je truden, so mu nalili v nečke vode in mu jih postavili v kot pri ognjišču, da leže v vodo in odpočine.

Ves ta čas pa je pogledovala gospa Smrt kovača. Čez nekaj časa se je začela tresti in se opravičevati: »Dragi gospod, nisem prišla svojevoljno. Nobene moči nimam več, prosim samo to, da me ne bi podili odtod.«

Kovač se je zasmejal: »To mi ugaja, botra, da se spominjate starih znancev malo bolj nego tamle vaš sosed.«

Zlodeju so vzplamtele rdeče, lokave oči, potegnil je krepko iz kupice in odsekal: »Saj tisto na hruški nisem bil jaz, dragi očka. Jaz sem gledal le od daleč, kako ste merili hlače mojemu tovarišu. Mislil sem si, da jih je sam dosti izkupil, pa da mene ni treba poleg. Jaz sem dobil svoj delež šele od gospoda sina, in to pošteno. Toda najprej naj vam pove tale tetka, kar ve o njem.«

Smrt si je obrisala žolti obraz s starim, pobledelim robcem, potegnila s tresočo se roko čez krmežljave oči in izpregovorila.

Smrt pripoveduje, kako sta se srečala z Janom.

Bila sem mogočna kraljica vse te države, silnejša sem bila od samega kralja. Moj grad je stal v Sanjski dolini nad Vicami, kjer gori v utrobi zemlje na milijone sveč života vsega stvarstva. Nisem imela pravice moriti

po svoji volji, bila sem le dekla Gospodova, ampak kjerkoli sem se prikazala, so poklekali ljudje pred menoj v prah in me prosili milosti. Nihče ni prenesel živ mojega pogleda. Pošiljala sem po svetu svoje hlapce, More in Betege, svoje dekle, Kuge in Bolezni. Vsak kotiček zemlje so prebrskali. Ljudje so tekli pred njimi iz mest, iz vasi, utekli niso. Nobena vrata niso ostala zaprta pred menoj. Pojavljala sem se iznenada, nepozvana, v palačah in kočah, sredi veselja, pri pirovanju, na plesu, in sem odvajala s seboj tiste, ki jim je dogorela v Vicah sveča življenja.

Nihče ni ušel mojemu pogledu, samo enkrat sem podlegla višji moči, ki me je uklenila.«

Smrt je pogledala po strani na kovača, kovač pa je obiral ravnodušno povojeno rebrce. In ko je mrknila z očmi po obrazih gostov, je spoznala, da vedo vsi, kar se ji je pripetilo s kovačem. Vzdihnila je samo, počesala si lase s koščenimi prsti in brskala dalje po svojih spominih:

»Ko je bila moja moč največja, ko je vsa zemlja ječala pod zamahi Kuge, sem se nekega soparnega poletnega dne vozila preko širnega polja v svoj grad. Moja črna kočija je letela čez žitno polje kakor senca oblaka, vzduh je kar migljal od vročine, cvrčki so cvrčali, klasje je prasketalo. Bilo mi je lahko pri srcu, čutila sem v sebi tako silo, da bi bila ugonobila vse človeštvo do zadnje koreninice.

Tu se vzkloni pred menoj iz žita mlad, lep fant, prepeva kakor škrjanček, postoji in pogleda moj voz. Ne beži, ne obledi, ne trese se od strahu. Raztogotila sem se zbog te drzovitosti, za kazen sem mu pogledala naravnost v oči. Toda ni se zgrudil mrtev na tla, nasmehnil se je, prijel za klobuk in veselo dejal: »Milostiva gospa, vzemite me na voz, dolga je še moja pot.«

V tistem hipu sem čutila, kakor da bi mi slabela sila. Moja jeza je izpuhtela, kočija se je tresla, nekaj neznanega, nekaj težkega mi je leglo na prsi. Mignila sem mu z roko. Stopil je v kočijo in zopet smo leteli kakor senca naravnost proti mojemu gradu, ki je stal onkraj tega sveta. Po poti smo srečali tolpo koščenih ženjcev, mojih služabnikov. Odpravljali so se po svetu na smrtno žetev, deček pa jih je ogledoval tako, kakor da so mu bili stari znanci, in je rekel: »Skrajnji čas je že, da se spravljajo ti vaši ženjci na polje žet, žito se po vaših ogonih že drobi.«

Vozimo se naprej čez široko in dolgo pokopališče, a dečko se bistro ozira in meni: »Krasen je ta vaš vrt, le malo tužen je.«

Švignili smo skozi vrata. Moji služabniki so se gnetli okoli mene, hoteli so pomagati i njemu z voza, on pa je le mahnil z roko, da so izginili kakor megla, in je dejal: »Nisem gospod, da bi mi stregli!«

Stopila sva v širne sobane v gradu, pa sem se že tresla od groze, kakšna moč žehti iz tega človeka. Spustila sva se po stopnicah v globine Vic, ker sva hotela videti njegovo svečo, pa ti jo zapazim med tisočimi lučmi: dogoreva kot ogorek. Obradovalo me je to, iztegnila sem roko in rekla: »Poglej, Smrt sem, in tu že ugasuje sveča tvojega življenja. Moj si!«

Tedaj pa me zagrabi mladič za zapestje, da se nisem mogla geniti, in je vsadil namesto dogorka veliko

novo voščenico za stoletno starost. Ni ugasnila, zagorela je z jasnim plamenom, in deček je rekel: »Ti si Smrt, jaz pa sem Jan. Prišel sem, da te prisilim, da nehaš samovoljno gospodariti na zemlji.«

Spoznala sem v njem izvoljenca in sem se mu pokorila.

Ko sva se odpravljala iz grada, sem dejala: »Ni v moji, pa tudi v vaši moči ni, da bi odločevala o življenju, toda dano mi je, da smem skrajšati trpljenje, nadloge in smrtni strah, pa jih tudi podaljšati. Čujte, kar vam povem: Kogar dohite moji sluge, kogar vržejo na posteljo, tistega posetim. Če postojim pri njegovih nogah, ni še odbila njegova ura. Če pa stopim k njegovi glavi, tedaj samo čakam, da se odpravi z menoj v senco večnosti, zanj ni več leka. Prizanesite mi! Idite k bolnikom in jih poučujte, ali ozdravijo ali ne. Vam edinemu bo dano gledati Smrt in se ne bati Smrti.«

Tako sva se ločila in Jan je hodil po deželi, pohajal bolnike, tešil jih. Takoj je spoznal, komu se povrne zdravje in komu ni več pomoči. Ljudje so si oddehnili in se niso več tresli v smrtnem strahu pred mojimi sli.

Nekoč sem prišla v kraljevske sobane. Tam sem postala pri glavi mlade princese. Bila je tako zala kakor spomladni cvet, a zlate oči so se ji že kalile, bele roke so mečkale odejo, rdeče ustnice so ledenele. V moji uri je bilo le še malo peska, štela sem njene zadnje trenutke. Tu vstopi Jan. Kraljica se mu je vrgla pred noge, devojke so jecale, prosile pomoči. Jan se je sklonil nad bolno devo. Obledel je od groze, ko pa je zagledal mene pri zglavju, je zavpil jezno: »Poberi se mi! To dekle ne umre, saj samo spi.«

Gledala sem ga, ne da bi se bila zgenila. Bilo je tiho, da si slišal padati poslednja zrnca v uri. Tedaj pa je Jan objel devo, jo vzdignil in okrenil na postelji, da je imela noge proti meni. Iztegnila sem roko, da bi mu branila, pa se mi je prevegnila peščena ura v prstih in skozi stekleno grlo se je začel iznova presipavati rdeči pesek življenja.

Princesa je izpregledala, iztezala roko proti materi, Jan pa je tiho šel iz sobe. Bila sem premagana, moja moč je bila strta, zato pa je vzrojil moj srd. Prestregla sem Jana, ko je hotel preko vrta pobegniti iz mesta, in sem mu očitala v zobe: »Uničil si red življenja. Devi si pridal, sebi pa odvzel. Račun gre na tvoj rovaš.«

Toda on je zavpil: »Tvojega trinoštva je konec! Tudi sami bomo znali umreti, kakor bo velel čas. Da pa ne boš škodovala devi — ne jaz s teboj, marveč ti z menoj!«

In ne, da bi se bila jaz njega polastila, je zgrabil on mene. Stlačil me je v malho, nato pa jo je zavezal in je šel svojim potem.

Zaman sem cvilila, kričala, prosila, vlačil me je s seboj po deželi in šele tedaj me je pustil iz svoje malhe, ko sem se mu zavezala, da izginem, da se nikoli več ne vrnem. Iskala sem svoj grad, toda gradu ni bilo več. Služabniki so izginili, raztekli so se po vseh koncih in krajih. Opotekala sem se še nekaj časa po vaseh, toda ko so raznesli novico, da je novi kralj Jan nastopil vlado, sem sklenila oditi. In zdaj hitim preko meje, da bi me ne zatekel v svoji državi.

* * *

Dokler je Smrt pripovedovala svojo povest, se je kovač ves čas na tihem smejal in si mel roke od velike zadovoljnosti, da je njegov sinek tako dobro obračunal s Smrtjo. In vsi so si oddehnili, ko so zvedeli, da je rešena dežela vseh bolezni in pomorov. Zlodej se je strašno mrgodil v ognju, pomaljal sajasto glavo iz dima, in ko je botra nehala, je vzdihnil: »Ah, draga moja botra, kaj zato, če ste ždeli nekaj časa v malhi, toda pomislite, kako je bilo meni, ko me je mlatilo njegovo veličanstvo v malhi na podu.«

Dali so mu vrč žganja. Zlodej ga je izpil na en dušek, da mu je kar plamen švignil iz ust. Nato se je spet krepelil nekaj časa v žerjavici, potem pa začel pričati.

Škratova povest.

Za starega kralja smo imeli, gospoda moja, po vsej deželi obilo dela. Po vseh starih gradovih, po zapuščenih mlinih, po skalnatih jarugah, koliko škratov je tu bilo treba, da bi strašeč ohranili v ljudeh spodobno spoštovanje do nas in odganjali zvedljivce. Vsak hip smo morali nad kakega skopuha, prestrašit kradljivega oskrbnika, uverit o naši moči staro babo. Jedva smo zdelovali. In pa tistih pošasti, brezglavih jezdecev, vzdihujočih dušic, duhov na pokopališčih, pohajajočih pokojnikov, peklenskih psov in petelinov, čarovnic — koliko te svojati je bilo raztrošene po vsej deželi! In vse smo morali nadzirati, vsakemu nalagati opravilo, izpodbujati

jih, karati. Res, včasih od silnega napora nismo vedeli, kje nam je glava.

Sicer smo imeli vse dobro urejeno. Ljudje so se bali Škrata huje nego zlodej križa, a zaradi pošasti se niso drznili pomoliti zvečer glave iz okna. V zapuščene kraje, koder smo imeli svoja sela in shode, ne bi bil nihče stopil za ves živi svet. Nihče ni bil tako drzovit, da bi nam kljuboval. Samo enkrat se nam je pripetila majhna nezgoda, ko je spoštovani gospod kovač potreboval denarja« — zlodej se je namrgodil in streljal po kovaču z žarečimi očmi — »in v drugič, ko se je zmislil njegov gospod sin pasti v Škratovem dolu. S postavnimi ljudmi smo bili vedno vljudni, ugodili smo torej obema drage volje. In zopet je bilo vse dobro, nihče nas ni več motil.

Imel sem tedaj lepo opravilo. Nadziral sem pošasti zakladov v vsej državi. Stanoval sem v starem gradu, ki je nekdaj gospodoval vsej krajini. Tam smo se shajali vsi načelniki in se posvetovali. To je bilo Hudo gnezdo, naš glavni stan. Pod gradom je stala vasica, sami revni ljudje, ki so služili zlodeju zvesteje nego Gospodu.

V noči na Filipa in Jakoba smo se pripravljali za glavno zborovanje. Imel je priti tudi naš najvišji, da čuje poročilo o naših uspehih v preteklem letu. Ves dan sem iskal čuke, kače, žabe, slepe ognje, nočne duhove, da bi prišli na slavnost. Hoteli smo, da bi bilo vse krasno. Ko sem se vrnil v mraku domov, mi je javil Pljuvač, ki je čuval dvor v podobi črnega petelina, da nekdo sedi v naši glavni dvorani in si ondi postilja. Pogledal sem tistega vsiljivca skozi okno. Vidim mladeniča, ki sedi za mizo pri ognjišču. Pod dimnikom si je zanetil ogenj. Poleg sebe je imel malho, na stolu barilec, na mizi gnjat,

hleb kruha in lojeno svečico, vsajeno v meden svečnik. Jana nisem poznal, saj me ni bilo tedaj v Škratovem dolu. Zasmejal sem se torej, mel si kremplje od veselja, da bomo imeli pri slavnosti imenitno zabavo, ko bomo preganjali tega fantiča. Med tem so doletali gostje. Slepi ognji so se svetlikali po močvirju, sove so skovikale, veter je cvilil, pošasti so rožljale z verigami po hodnikih, škrati so rezgetali, bobnali s kopiti, po vsem gradu sta se razlegala peklenski hrup in trušč. Bilo je prekrasno. Pričakoval sem, da se fantič ustraši in da nam uteče, preden odbije enajsta ura, pa se še genil ni. Jedel je in pil, čez nekaj časa je vstal, odprl duri in zavpil v temo: »Tiho bodite! Če pridem nad vas, bo joj in gorje!«

Pošasti so se ustrašile, saj s takšnim neotesancem ni, da bi se šalil, pa so se pobrali s svojimi verigami v klet, vihar pa je še huje zavijal po razrušenih sobah. Moji tovariši so se dogovorili, da ga izženejo z mrtvecem. Enajsta ura je bila. Eden je legel v rakvo, štirje so ga nesli, drugi pa so stopali za njimi v robačah z gorečimi baklami. In tako so se odpravili v Janovo sobo, prepevajoč z debelim glasom: »Miserere, miserere«.

Jan jih je gledal, kako so obstali sredi sobe in položili rakev na tla. Škrati so izvlekli mrtveca, ga posadili Janu za mizo ter ga naslonili na ognjišče. Jan jih ni motil, poslušal je petje, čez par hipov pa se je okrenil k tistemu za mizo in mu je dejal: »Sedi drugam! Nisi od včeraj, čutim te!«

Mrtvec je hotel Jana prestrašiti in je zamahnil z roko proti njemu, Jan pa je skočil na noge in mu priložil zaušnico, pa tako strašno, da se je Škratu zmeglilo pred

očmi. Pokojnik ni čakal, kaj še pride, utekel je in vsi drugi so jo urezali za njim, da so skoro podrli vrata.

Ostrmeli smo. To se nam ni še pripetilo. Ampak naš načelnik je hvalil Jana, da je junak. Rekel je, da pojde sam nadenj. Čakali smo nekaj časa, da je začela biti ura polnoč. Tu ti prileti skozi dimnik črno bedro naravnost na ognjišče. Za prvim bedrom drugo, nato roke, život, naposled glava, in ko je vse to popadalo v ogenj, se je naš prvak zopet lepo zložil, vzklonil in stopil k Janu. Zarezgetal je in bruhal ogenj iz ust.

Jan je sedel za mizo in gledal to burko, kakor da je v gledališču. Kadil je, pijucal, genil pa se ni. Vzdignil je samo vrč s slivovko in rekel: »Zdi se mi, da se ti je posušilo grlo. Pij!«

Torej je bilo zopet vse pri kraju, Jan se ni bal. Naš stari je nagnil vrč in slivovka mu je tekla kakor meni. Bila je dobra, kakor da je imela sto let. Jan ga je povabil k mizi. Motrili smo ju skozi razpoko tako dolgo, da nam je že bilo preveč. Pomenkovala sta se, kakor da sta se poznala od mladih nog. Stari je izvlekel karte, češ, ali bi si ne hotel gospod kratiti časa. Stavil je na karto lep kupček cekinov, Jan je vrgel tolarje na mizo in začela sta igrati. Ko sta potegnila vsak svojo karto, je pokazal stari zobe in se namrgodil: »Gospod, da se razumeva! Kdor zaigra ves denar, igra za svojo dušo in postane drugemu hlapec.«

Jan je le stresel glavo in rekel: »Ne govori in vleci!«

Nismo videli na mizo. Začelo nam je biti neugodno za durmi — saj veste, dragi gospodje, žganje in karte, kako bi ne izgubil Škrat pameti. Začeli smo prihajati drug za drugim v sobo. Nekaj časa smo ju samo gledali, potem

pa smo sedli, stavili na karte in se tako vglobili v igro, v pitje, da nismo čuli, kdaj je odbila prva ura. Neugnani fantin je igral, kakor da ni imel vse življenje drugega v rokah nego karte. Čez nekaj časa je bila pred njim grmada cekinov. Naši tovariši nam niso mogli prinašati dovolj cekinov iz kleti. Sam zlodej ve, kdo ga je naučil tako igrati.«

Po sobi se je razlegal tak smeh, da so se tresle šipe v oknih. Škrat se je zdrznil in pogledoval na lovca, ki se je smejal na klopi pri peči.

Ko se je lovec nasmejal dosita, je mahnil z roko: »No, le dalje, le dalje, dragi gospod! Jaz sem naučil svojega dragega sinka tako igrati. Dober učenec je bil.«

Škrat se je poklonil lovcu, da so kar iskre letele z ognjišča, in se mu je laskal: »Gospod, vsa čast! To je bila igra, kakršne ni še videl svet. Sove so že dolgo nehale skovikati, vihar je utihnil, petelini so peli na vso moč — mi se nismo zmenili za to, nismo ne videli ne slišali, samo vlagali smo, jemali karte, varali, dajali znake s prsti, šepetali, toda Jan ni maral za vse to, samo novce je pobiral, dajal in jemal karte, pa je dobival, dobival, da nismo več vedeli, kaj bi storili. Okoli njegovega stola so se kopičile cele grmade cekinov.

Z nami je bil grbast tovariš, blebetav glupec, ki nam je pokvaril že marsikateri umislek. Hotel nam je pomagati. Prijel je Jana za roko in siknil: »Ti varaš pri igri!«

Vse je utihnilo, da si slišal, kako teče pajek po pajčevini. Jan je ves prebledel in je rekel počasi: »Vso noč igrate krivo in zdaj še to? Poberi se mi!«

Skozi razbito okno je gledala rana zora v sobo. Luči so prasketale in ugasovale. Pošasti so se porazgubile od straha v jutranji megli. Jan je skočil pokonci, da se je prevrnila miza. Ujel je tistega grbastega spaka za nogo, zavihtel ga v zraku kakor gorjačo in z njim tolkel po naših glavah, po plečih in koder je padalo, tako da smo bili čez par hipov kakor brez zavesti od samih udarcev. Potem ga je treščil na zemljo, odprl svojo malho in zakričal: »Zdaj pa le v malho!«

Vse to je bila, gospoda, nelepa stvar. Zlodej ima veliko moč nad tistim, ki se ga boji, kdor pa ni v strahu, s tistim se razidemo kakor rakova deca po prijateljsko, brez zamere. Samo z blagoslovljenimi stvarmi ni prav nobene šale. Če se nam plete v naše opravilo višja moč, nas ne čaka nič dobrega. Že gospod kovač je imel tedaj takšno nelepo uredbo s svojo hruško s strani tistih popotnikov, toda odkod bi mogli vedeti, da je tudi Jan storil božjemu prosjaku dobro delo in da je dobil od njega blagoslov, naj bi se mu izpolnila vsaka želja.

Noč je že zdavnaj minila. Naša moč je prenehala, in ko je Jan zakričal, niti besedice nismo zinili, temveč smo poskakali na vrat na nos v njegovo malho. Tam smo ždeli in se gnetli, pa se tresli od straha, kaj bo iz nas. Tu čujemo klicati, vpiti, trobiti. Vzhajalo je solnčece, a pred gradom so se zbirali ljudje. Hoteli so vedeti, je li Jan še živ, češ, sinoči so se ženili vsi peklenščaki. Jan nas je oprtal in stopil iz grada. Tedaj pa je zašumela zaglušna krika. Pozdravljali so ga, od samega veselja so rajali. Čuli smo, kako se je smejal, pošiljal vse ljudi v grad, naj si ondi naberejo cekinov, kolikorkoli kdo hoče. Najrajši bi bili plakali od zlosti zaradi tistih lepih denar-

cev, ki bi naj služili dobremu namenu, toda mahoma smo občutili, da nas je Jan treščil ob tla. Okoli nas so topotale noge, vriskali so veseli glasovi in tu — toda ne, rajši bi molčal o tem, kar se je nato zgodilo. Položil nas je na pod v skednju. Najel je pet mlatičev, sam je bil za prvega, pa so mlatili lepo v krogu, takole po redu in po vrsti — kaj bi vam pravil, bila je grozota. In niso nehali, dokler niso razmlatili malhe, potem pa smo švigali iz nje kakor iskre iz dimnika. Ljudje so se smejali, kakor da so zblazneli, a od tistih dob je bilo po vsem ugledu. Nobena pošast, noben zlodej se ni smel več pokazati v deželi. Kakor se je kdo le genil, so ga podili ljudje kakor zajca.

Skrivali smo se torej odslej po hostah, med skalovjem. Nismo smeli ljudem pred oči, samo eno smo imeli v mislih, kako bi utekli iz dežele. In tako, imenitni gospodje, odhajam tudi jaz, pa prosim samo to, da bi nas ohranili v dobrem spominu.«

* * *

Škrat se je vsem po vrsti spoštljivo poklonil, kukavica na uri pa je zakukala uro po polnoči. Želeli so si drug drugemu lahko noč in hiteli spat.

Ko so drugo jutro po šestih vstali, so bili tisti nočni gostje že proč. Po krčmarju so sporočili zahvalo za gostoljubnost in lep pozdrav vsem skupaj. Krčmar in kovačica sta pripravila imeniten zajtrk, krepko jajčjo juho, slanine in sira. Gostje so sedeli molče za mizo. Vsi so imeli v mislih teh par ugodnih dni, ki so jih preživeli skupaj v gorski krčmici. Skoro da jim je bilo tesno pri srcu, ko so se odpravljali na pot.

Po zajtrku je prinesla mati kovačica skledo vročih štrukljev, krčmar je nalil v čaše vrelega punča, in ko so si napili za srečno pot, je rekel: »Dragi moji gostje! Zahvaljujem se vam za vaš imenitni poset. Sprejmite to goščenje za nekoliko dni od mene, kakor da sem hotel počastiti našega kralja, in dovolite mi, da vam dotlej, ko se vrne naš sel iz mesta, po pravici povem, kako je dragi naš Jan postal naš kralj.

Krčmarjeva povest.

Za starega kralja smo imeli res slabe čase. Sami davki, povsod kruto nasilje in podla zloba, grozen nered, vsak lopov je smel ukazovati in gospodovati, ljudstvo pa je le robovalo, se stiskalo v kot in umiralo od revščine. Ko nam je tedaj zbolela naša princesa — bila je dobra ko kruh, do solz jo je genil vsak berač — smo mislili, da bo to starega kralja izpametovalo, da se bo popravil — pa smo se grozno motili.

Jedva je princesi prizanesla smrt, je razsajal kralj še huje. Prav nič se ni zmenil za njene prošnje, naj bi se usmilil ljudi in jih ne zatiral. Samo potratno je živel, vedno se je vojskoval, svoje podložnike pa trapil, kjer in kakor je le mogel. Princesa je bila otožna, spominjala se je tistega, ki ji je rešil življenje, kralj pa ni maral zanj, še povpraševal ni po njem, češ, kaj bo takšen berač, saj tako in tako samo slepari ljudi.

In ko je začelo kraljico skrbeti, za koga se bo vdala njena hčerka, kdo bo podedoval državo, tedaj si je izmislil kralj grozovito burko. Razglasil je, da bo dal svojo hčerko onemu, ki trikrat ugane, kar si kralj misli. Vsak sme priti ugibat, toda kdor ne ugane, tistega obesijo. Kraljica se je zgrozila zaradi tega odloka, princesa se je jokala, kralj pa ni hotel drugače. Vsak dan se je gostil v sobani s svojimi ministri in veleval, naj mu dovajajo tiste snubače. Naj so ugibali kakorkoli, vsakemu je rekel, da ni ugenil — saj je mogel reči, kar je hotel — popoldne pa jih je ukazal obesiti na grajskem vrtu in je hodil še sam gledat grozodejstvo. In kraljica in princesa sta morali sedeti pri gostijah in gledati, kako so prihajali tisti mladeniči, kako so se zaman trudili in kako so jih potem odvajali pod vislice.

Saj je bilo dosti takih, ki so žrtvovali svoje življenje, princev in revežev, vendar ni bilo dneva, da bi kdo ne prišel snubit; in kralj se je vselej že vnaprej veselil. Vsakega je izpraševal, odkod je in kdo je, ter jim je tako še natezal muke.

Tako je zopet nekoč sedel na prestolu. Na desni strani mu je sedela kraljica, na levi princesa, od gorja obe bledi kakor vosek. Okoli prestola so stali ministri. Mahoma so se odprla vrata — v sobo je stopil Jan. Princesa ga je takoj spoznala. Pordela je kakor roža, ko pa se je spomnila usode, ki ga čaka, je bridko zaplakala. Kralj še vedel ni za njega. Ko je princesa ležala na smrt bolna, ni videl Jana. Takoj ga je vprašal, odkod je in kaj da je delal doslej. Jan se je veselo ozrl na princeso in je odgovoril: »Jaz sem samo kovačev sin. Ne upam si prav snubiti

Vaše hčere, saj se vendar ne spodobi, da bi plemenita princesa jemala preprostega hlapca.«

»To si mislim,« se je smejal kralj, »pa le ugibaj, da vidimo, kaj znaš.«

»Nekoč se mi je že posrečilo, da sem rešil kraljevo hčer. Bila je krasna ko spomladni dan. Mislil sem, da takšne nima veš božji svet. Če pa pogledam na tvojo hčer, vidim, da sem se motil.«

»To si mislim,« je vzkliknil kralj, ki mu je jako ugajalo, da je pohvalil Jan krasoto njegove hčerke.

»Ko sem jo rešil, sem utekel. Nisem se hotel izdati, da sem le hlapec. Vedel sem, da bi se zaman potegoval zanjo, nikdar bi ne bila moja. Hudo mi je bilo pri srcu, da nisem princ. Ko bi bil princ, bi mi bil dal gotovo kralj svojo hčer za ženo.«

»To si mislim,« je zavpil kralj goreče. »Samo princu sodi princesa, toda ti pusti sedaj prazne besede in ugiblji!«

»Čemu bi še dalje ugibal,« se mu je zasmejal Jan v oči. Zazvenele so troblje, zabobnali bobni, razlegalo se je zaglušno klicanje vseh dvorjanov, prvi minister pa je vstal in razglasil, da je kovačev sin Jan trikrat uganil, kaj si je kralj mislil, in je potemtakem zaslužil princeso. Kralj je bil ves iz sebe od zlosti, skočil je pokonci, šele sedaj je razumel, da ga je kovačič nadmodril: trikrat je rekel »to si mislim«, čeprav si baš tedaj ni mislil prav ničesar. Tako ga je to tlačilo, da je bil ves zelen od jeze. Hotel je zakričati, toda ko mu je minister pokorno javil, da bi dežela ne prenesla preloma kraljevske obljube, ga je zadušil srd in pri tej priči je umrl.

Princesa je jokala za očetom, bila pa je vesela, da ima svojega Jana. Vsa dežela se je oddehnila, saj so vsi vedeli, kdo in kaj je Jan. Komaj je žalovanje minilo, so že začeli pripravljati svatbo, in zdaj naš kralj samo čaka, da mu pridejo dragi gostje, pa zasede prestol.

* * *

Gostje so vstali in zaklicali: »Živel kralj!« Potem so si nazdravljali, psička sta lajala, a v tistem hipu so zacingljali zvončki pred okni. Prikazale so se krasne sani, lepo pozlačene, z bobrovino pokrite, na kozlu je sedel sel v kožuhu kakor kak gospod. Prinesel je vsem pozdrav, lovcu pa povabilo, naj gotovo pride, krčmarju vrečo zlata za pogoščenje kraljevskih gostov in prstan z diamantom, debelim kakor lešnik, za spomin. Vsi so se dobro zavili in hiteli pred krčmo. Solnce je kar žarelo na bledem oboku, sneg po zametih se je skril, konji so stresali z glavo in cingljali z zvončki. Služinčad je iznašala malhe, kovčege, hlapci so vprezali konje. Vsi so se žurili, samo da bi se čim preje odpravili. Kovača in kovačico so posadili na kraljeve sani, lovec je zlezel na kozla, da jih popelje. Položil je puško v sani, čez noge potegnil z medvedino obšito vrečo, vanjo vteknil tudi jazbečarja, da sta jima molela samo smrčka iz kožuhovine. Nadel si je na glavo uhljato kučmo, potem pa zagrabil za vajeti, ošinil štiri vrance in zavozil, da je letel sneg s kolovoza na vse strani. Nato je povabil gospod upravitelj župnika na svoje sani, oddrčala sta za njima gospoda svetnika. Kmet in kmetica sta zlezla na sani, ki jim je bil koš poln pernic in slame. Žida so posadili na mezga, služabniki so prisedli

zadi na sani. Krčmar je stal na pragu, mahal jim s čepico za slovo tako dolgo, da so mu izginili gostje za klancem.

Tako so se peljali in peljali in spuščali se po širokih rebrih med pritlikavim drevjem v dolino. Smreke in hoje so kar švigale mimo njih. Srečno so prispeli do velike ceste, potem pa je šlo venomer naprej, mimo golih lip, rdečih jerebik, čez polje, koder so se izpreletavale jerebice in begali zajci, mimo majckenih vasi, končno pa so zagledali v daljavi mesto z zlatimi jabolki po vitkih zvonikih; večje in večje je postajalo, kakor da bi raslo iz tal. Zagledali so zidove in nasipe. Vrata so se odprla, iz vrat pa se je usipal pisan izprevod, ki se je kar lesketal od samega zlata, da se je popotnikom bleščalo — sam kralj in princesa sta jim prišla naproti.

Tudi jaz sem bil zlezel k lovcu na sani, toda na tisti svatbi je bilo tako lepo, da je vse drugo šlo v pozabo.

Vsebina.

		Stran
1.	Kako so se sešli gostje v gorski krčmi	3
2.	Kovačeva pripovedka	17
3.	Povest matere kovačice	25
4.	Župnikova pripovedka	28
5.	Kmetica pripoveduje, kako je Jan služil	31
6.	Upravnikova povest	40
7.	Svetnikova povest	47
8.	Lovčeva povest	58
9.	Židova pripovedka	65
10.	Novi gostje prihajajo	68
11.	Vodenikova povest	72
12.	Smrt pripoveduje, kako sta se srečala z Janom	77
13.	Škratova povest	82
14.	Krčmarjeva povest	89